

Saidpaşazade Mehmet Şerif Paşa Muhalefeti ve İkinci Meşrutiyet Döneminde Yasaklanan Bir Risalesi

The Opposition of Saidpaşazade Mehmet Şerif Pasha and His Banned Pamhplet During Meşrutiyet Term

Taner ASLAN*

Öz

Bu çalışmada, Şerif Paşa'nın İttihat ve Terakki muhalefeti ile ilgili risalesi ele alınmıştır. Asıl adı Mehmet olan Şerif Paşa 1865 Üsküdar'da dünyaya gelir. Babası Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Döneminde önemli görevlerde bulunan Said Paşa'dır. İyi bir eğitim alan Şerif Paşa, Hariciye Kalemî'nde göreve başlar. II. Abdülhamit, hürriyet fikirlerinden dolayı onu merkezden uzak tutmak için Stockholm Sefiri olarak görevlendirir. Bu görevindeyken Jön Türklerle iyi münasebet kurar. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Pangaltı Şubesi Reisliği'ne getirilir, ancak o daha büyük görevler almak ister. Cemiyet onun bu isteğini geri çevirir. 31 Mart Hadisesi'nden sonra Yıldız Sarayı'nda Şerif Paşa'nın Cemiyet hakkındaki jurnallerine rastlanır. Bu iki olgu onun Cemiyet'ten ayrılmasına ve önemli bir muhalefet odağı haline gelmesine yol açar. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Paris Barış Konferansı'na Kürtleri temsilen delege sıfatıyla katılır. Burada Ermeni Nubar ile görüşmesi tepki çeker. Kürt halkı tarafından protesto edilir. Baskılar neticesinde delegelikten istifa eder. Bu da onun son siyasî hareketi olur. İkinci olarak Şerif Paşa'nın İttihat ve Terakki'nin yayın organlarından Şura-yı Ümmet gazetesinde aleyhinde çıkan bir yazı üzerine kaleme aldığı Şura-yı Ümmet yahud Numune-i Denaet Risalesi, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şerif Paşa, Muhalefet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Şura-yı Ümmet Gazetesi, Şura-yı Ümmet yahud Numune-i Denaet Risalesi

*Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, taner.aslan4@gmail.com

Abstract

In this study Şerif Paşa's opposition to the İttihat and Terakki (Committee of Union and Progress) and his pamphlet will be handled. Şerif Pasha, whose real name was Mehmet, was born in Usküdar in 1865. His father was Said Pasha, who had some significant official service during the Tanzimat period of the Ottoman Empire. After having a qualified education, Şerif Pasha starts his career in the office of foreign affairs. Abdulhamit II appoints him as the ambassador of Stockholm in order to keep him away from the governmental centre due to his liberty thoughts. While doing this service he gets in some good contacts with Jon Turks (Young Turks). After the announcement of Mesrutiyet II, he is appointed as the head of Pangaltı Headquarter of the İttihat and Terakki Committee, however he expects a better assignment. The committee refuses his expectation. After the 31 March event, it is observed Şerif Pasha's reporting the committee in the Yıldız palace. These two cases lead him to leave the Committee and turn him into the focus statement of opposition. After the World War I he participates in the Paris Peace Conference as the delegate of Kurds. His negotiation with the Armenian Nubor there brings about a reaction. He is protested by the Kurdish people. Upon the suppressions resigns from the position the delegate, which is his final political movement. Secondly in the study His pamphlet "Şura-yı Ümmet yahud Numune-i Denaet" (Islam community or the model of shamefulnes) which is written upon a reaction to a published article on the Şura-yı Ümmet newspaper about himself, was scrutinized in respect of its form and the content.

Key Words: Şerif Pasha, Opposition, İttihat and Terakki Committee, Şura-yı Ümmet Newspaper, Şura-yı Ümmet Yahud Numune-i Denaet Pamphlet

Giriş

2 Haziran 1889 tarihinde beş tıp öğrencisi tarafından kurulan¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti; din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın bütün Osmanlıları "ittihad ve ittifaka" davet eden bütüncül bir siyaset anlayışına sahip siyasî bir oluşumdur. İzlenen bu siyaseti Ahmet Rıza Bey'in Cenevre'de yayınladığı *Meşveret* gazetesinde "Mukaddime" başlıklı yazıda görmekteyiz². Cemiyet'in amacı; meşrutiyeti ilan etmek ve Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe koymaktı³. Bunun için II. Abdülhamit idaresinin bir an evvel ortadan kaldırılması gerekliydi⁴. Bu amaçla çeşitli fetvalar yayınlanmıştır⁵.

İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları, memleketin kötü ahvalinin meşrutiyeti ilan etmekle düzeleceği inancıyla Yıldız Sarayı'na telgraf

¹Ali Mücellitoğlu Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 3, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s.628-629.

² Ahmet Rıza, "Mukaddime", *Meşveret*, Sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1311, s.1.

³ Halil Ganem, "Kanun-ı Esasi", *Meşveret*, Sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1311, s.2-3.

⁴ Mehmet Murad, "İyd-ı Millî", *Mizan*, Sayı 3, 23 Kanun-ı Evvel 1312, s.1.

⁵ "Fetva", *Osmanlı*, Sayı 58, 2 Nisan 1316, s.1.

çekerek padişahı bu işe zorlamış, böylece 24 Temmuz 1908'de meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu, hürriyet taraftarları için bir ferda-yı zafer idi⁶.

Meşrutiyet, bütün sorunları halledecek büyümlü bir kelime olarak görülmekteydi, ancak meşrutiyetin ilanı sonrasında Cemiyeti bekleyen en önemli sorun, ciddi bir programın hazırlanamamasıydı. Meşrutiyet öncesinde dahi Ahmet Rıza Bey, herkesin ıslahat ve inkılaptan yana olduğunu, ancak bunun nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceğine dair bir programa sahip olunmadığının altını çizmiştir⁷.

İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde çok farklı fikirlere sahip kişiler bulunmaktaydı⁸. Amaç meşrutiyeti ve Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymak olduğundan, başlangıçta hürriyet sarhoşluğu bu farklılığın üzerini örtmüştür, fakat çok geçmeden Cemiyet'in uygulamaları Cemiyet içinde dahi muhalefete yol açmıştır.

Meşrutiyetin ilanından sonra muhalif hareketlerin ve nümayişlerin oluşmasında; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamalarının memnuniyetsizlik doğurması, meşrutiyetin ve hürriyetin yeterince anlaşılabilmesi ve meşrutiyetten umduğunu bulamayanların muhalefet yapmaya başlamaları önemli etkiye sahip olmuştur. Örneğin; halk, özgürlüğü bütün yasakların kalkması şeklinde anlamakta, devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmemekte ya da devlet vatandaş münasebetini farklı algılamaktaydı⁹. Taşrada ise vergi memurlarının uygulamaları hürriyet adı altında kabul görmüyordu¹⁰. Bütün bunlar halkın meşrutiyet ve hürriyete dair malumattan habersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, ortaya çıkan sorunların halkta tezahür eden tarafı, sorunun esas kaynağı fikir ayrılıklarının İttihat ve Terakki Cemiyeti odaklı olmasıydı. Bu odakta ise Cemiyet'in tekeli ve başka hiçbir siyasî teşekkül ve şahıslara hayat hakkı tanımayan tavrı yatmaktaydı¹¹.

İttihat ve Terakki'nin uygulamalarına eleştiri ve muhalefet önce kendi mensuplarından gelmiştir. Cemiyet'e içten içe muhalif bir düşüncenin oluşmasında şunlar etkili olmuştur: Memur terfilerinin keyfi bir şekilde

⁶ BOA, Y.E., 23/291, II. 1, *Musavver Muhit*, Cilt 1, Sayı 3, 2 Teşrin-i Sani 1324, s.44-45.

⁷ Ahmet Rıza, "Islahat Tasviri", *Meşveret*, Sayı 22, 27 Teşrin-i Evvel 1312, s.3.

⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyetin İlanı*, Baha Matbaası, İstanbul 1959, s.32; Paul İmbert, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri Türkiye'nin Meseleleri*, (çev. Adnan Cemgil), Engin Yayınları, İstanbul tz, s.171.

⁹ M. Philips Price, *Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1969, s.92; Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, (çev. Fatmagül Berktaş), Kaynak Yayınları, İstanbul 1986, s.35-37.

¹⁰ Ali Cevat, *II. Meşrutiyetin İlanı ve 31 Mart Hadisesi*, (yay. haz. Faik Reşid Unat), TTK Yay., Ankara 1960, s.13-14.

¹¹ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, s.31-33.

yürütülmesi¹², Cemiyet'in kendi güvendiği yandaşlarını Bab-ı Ali ve devlet bürokrasisinde istihdam etmek istemesi¹³, kadro fazlası memurların içten çıkartılması¹⁴. Bütün bu uygulamalar *tensikat* adı altında yapılmaktaydı. Ancak tensikat usulünün hakkaniyet ölçüsünde uygulanmaması önemli bir sorun ortaya çıkartmıştır. Tensikatla kadro dışı ve maaşsız kalan memurlar kendilerini meşrutiyet mağduru olarak görmüşlerdir¹⁵. Bu durum, Meşrutiyete dolayısıyla Cemiyet'e karşı muhalif bir hareket başlatmıştır. Bu tür bir teşebbüsün meydana getirebileceği kaosa karşı bir takım önlemler alınmıştır. Fakat bu tedbirler geçici olduğundan tedrici olarak muhalif hareketler yayılma ve genişleme göstermiştir¹⁶.

Bu çalışmada, Cemiyet'in meşrutiyet dışı uygulamaları karşısında Cemiyet'ten ayrılan ve Cemiyet muhalifi olan Şerif Paşa'nın muhalefeti ve muhalif bir risalesi ele alınmıştır.

I. Saidpaşazade Mehmet Şerif Paşa Muhalefeti

Meslek Hayatı

Saidpaşazade Şerif Paşa Üsküdar'da 1865 tarihinde dünyaya gelir¹⁷. Asıl adı Mehmet'tir. Kürt Şerif Paşa olarak da tanınır¹⁸. Ailesi Kürtlerin Handan ailesine mensuptur¹⁹. Bu ailenin kökenleri Baban Hanedanı tarafından kurulan ve bugünkü Irak'ın bir şehri olan Süleymaniye'ye dayanır. Baban Hanedanı'nın küçük bir kolu olma ihtimali de bulunmaktadır²⁰. Babası, Tanzimat Döneminin önemli devlet adamlarından Süleymaniyeli Sait Paşa, dönemin Hariciye Nazırlığı ve Şura-yı Devlet Reisliği görevlerinde bulunur²¹. İlk tahsilini hususî hocalardan görür, Muallim Naci'den de ders alır²². Eğitim hayatına İstanbul'da Mekteb-i

¹² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 1,2,3, TTK, Ankara 1983, s.90-91.

¹³ Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Cedit Neşriyat, Ankara 1992, s.116.

¹⁴ BOA, Y.EE, 86/32, sıra no: 3186.

¹⁵ Abdurrahman Şeref Efendi, *Son Vakanüvist Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*, (haz. Bayram Kodaman - Mehmet Ali Ünal), TTK Yay., Ankara 1996, s.16.

¹⁶ BOA, DH. MUI, 25-2/7.

¹⁷ Şerif Paşa, *Bir Muhalifin Hatıraları, İttihat ve Terakki'ye Muhalefet*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.9.

¹⁸ Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde*, Dergah Yayınları, İstanbul 2001, s.456.

¹⁹ Kadri Cemil Paşa, *Doza Kürdistan*, (yay. haz. Mehmet Bayrak), Öz-Ge Yay., Ankara 1991, s.58.

²⁰ Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, (çev. Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s.141.

²¹ BOA, Y.PRK.PT, 16/124; Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali, 1839-1922: Prosopografik Rehber*, İstanbul 1999, s.127.

²² Süleyman Kani İrtem, *Yıldız ve Jön Türkler: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Gizli Tarihi*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 1999, s.429; Süleyman

Sultani'de başlar, sonra Fransa'da devam eder. Fransa'nın önemli askerî akademilerinden Saint Cyr Askerî Akademisi'ni bitirir²³. Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Arapça lisanlarına vakıf olan Şerif Paşa Kürtçe bilmemektedir²⁴. Eğitiminden sonra memuriyet hayatına Hariciye Kalemî'nde başlar. II. Abdülhamit Döneminde Brüksel ve Paris'te askerî ataşelik görevlerinde bulunur²⁵. Paris Sefareti ataşemiliterliğinde bulunduğu sırada mirlivalığa yükseltilir²⁶. Paris'te memuriyeti esnasında usulsüz senet alışverişinde bulunur ve yaptığı usulsüzlüğün askerliğe yakışmayacağı padişah iradesiyle kendisine bildirilir²⁷. Bu usulsüz davranışlarının yanında görevinde başarılı olması onu ferikliğe yükseltir ve birinci rütbeden Mecidi nişanına layık görülür²⁸. Ayrıca Meclis-i Ayan'ın alt heyeti Şûrâ-yı Devletin reisliği görevini ifa eder. Osmanlı Hariciye Kalemî'nde başarılı çalışmaları ile iyi bir kariyer elde eder²⁹. Bu başarısı onu sefirlığe kadar yükseltir. Kapanan Stockholm Sefareti'ne tayin edilmesi düşünülür ve yeniden Stockholm Sefareti'ni açmak ve buraya Ferik Şerif Paşa'yı tayin etmek için İsveç ve Norveç Hükümeti'nden bilgi istenir³⁰. Onun Stockholm Sefareti'ne tayinine Kral İkinci Oscar muvafakat verir ve İsveç - Norveç hükümetince de kabul görür³¹. İsveç Maslahatgüzarı Fredholm, Şerif Paşa'nın Stockholm Sefareti'ne tayini hakkında hükümetinin muvafakatını padişaha arz eder³². Böylece, 1896'dan 1908 yılına kadar sürecek sefirlığı başlar. Görevini başarıyla sürdürmesi üzerine birinci rütbeden Nişan-ı Osmanî ve kıymetli taşlarla bezenmiş Mecidî Nişanı ile ödüllendirilir³³. Yakışıklı ve girgin bir diplomat olan Şerif Paşa, İsveç'te Kral ailesine kendini sevdirebilir. Yakışıklılığına binaen ona Fransızca "Beau Şerif" denilir³⁴. Başarılı bir diplomat olmasından dolayı İsveç ve Norveç hükümeti tarafından ödüllendirilir ve birinci rütbeden Epe Nişanına layık görülür³⁵.

Kani İrtem, *Son Osmanlı Son Saltanat Sultan Vahideddin*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 2003, s.133.

²³ Şerif Paşa, *a.g.e.*, s.9; Şerif Paşa, *Şura-yı Ümmet yahud Numune-i Denaet Risalesi*, Imprimerie A. G. Hoir, Paris 1325 (1909), s.11; Özoğlu, *a.g.e.*, s.141.

²⁴ Özoğlu *a.g.e.*, s.142.

²⁵ Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.9; Özoğlu, *a.g.e.*, s.141.

²⁶ *BOA, İ.HUS.*, 33/1312/B-O67.

²⁷ *BOA, Y.PRK.BŞK.*, 41/66.

²⁸ *BOA, İ.TAL.*, 107/1314/B-038.

²⁹ Özoğlu, *a.g.e.*, s.142.

³⁰ *BOA, İ.HUS.*, 62/1315/L-024; *BOA, Y.PRK.PT.*, 16/124.

³¹ *BOA, Y.PRK.EŞA.*, 29/3; *BOA, Y.A.HUS.*, 382/105.

³² *BOA, Y.PRK.PT.*, 17/33.

³³ *BOA, İ.TAL.*, 158/089; *BOA, İ.TAL.*, 319/1321, N-109.

³⁴ Şefik Okday, *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*, Marsan Matbaacılık, İstanbul 1986, s.47.

³⁵ *BOA, İ.TAL.*, 318/1321/N-109.

II. Abdülhamit'in aslında Şerif Paşa'yı Stockholm Sefareti'ne tayin etmesi onun hürriyetçi fikirleri taşıyor olmasından ileri gelmektedir. Padişah onu bu yüzden İstanbul'dan uzaklaştırmak istemiştir³⁶. Burada Binbaşı Vivien (İngiltere'nin İsviçre'deki istihbaratçısı), Şerif Paşa hakkında yaptığı soruşturmada, onun maddi varlığıyla siyasî mevkiler elde etmeye azimli olduğunu vurgular³⁷. Bu görevindeyken Jön Türklerle temas kurar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek II. Abdülhamit idaresine karşı yürütülen çalışmalarda yer alır³⁸. Stockholm sefiriyken bir süre sonra ikili oynamaya başlar; bir yandan Abdülhamit'i hoş tutarken, diğer yandan Jön Türklerle de iyi münasebetlerini devam ettirir³⁹. Zirâ Jön Türkler başarıya ulaşırsa onlardan bir makam elde edebilecek, başarılı olamazsa mevkisini koruyabilecekti.

Şerif Paşa, Stockholm'ün havasına uyum gösteremediğinden rahatsızlanır ve Karlsbad'da tedavi olmak için Bab-ı Âli'den izin alır⁴⁰. Burada Mısır hıdivini tahkir ettiği şayiası ortaya atılır⁴¹. Hıdiv hakareti ve onu düelloya davet etmesi *Morgen Poste* gazetesinde haber olur⁴². Karlsbad'da tedavi gördükten sonra yeniden görevine döner⁴³. Ancak buranın iklimine tahammülü kalmadığından birkaç defa naklinin ve Brüksel Sefareti'ne tayininin veya istifasının kabulünü istirham eder⁴⁴. Bu isteği uygun görülür ve yerine Asım Bey tayin edilir⁴⁵. Stockholm Sefirliği'nden sonra Madrid Sefiri İzzet Paşa'nın görev süresinin dolması üzerine Madrid Sefareti'ne atanır⁴⁶. Buradan fevkalade ve murahhas ortaelçilik sıfatıyla hizmeti son bulur⁴⁷. Sefirlik görevlerinden sonra döndüğünde hastalığı müzminleşir. Tedavi amacıyla üç ay müddetle Fransa'daki Vichy kaplıcalarına gider⁴⁸.

Şerif Paşa, yurt dışında yabancı hükümetlerle iyi münasebetler kurar ve çeşitli ülkelerin hükümetlerinden övünç madalyası alır. Fransız

³⁶ Mehmed Selahaddin, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı*, (sdl. Ahmet Varol), İnkılap Kitapevi, İstanbul 1990, s.125.

³⁷ Kenan Esengin, *Kürtçülük Sorunu*, Su Yayınları, İstanbul 1976, s.44.

³⁸ Rohat Alakom, "Bir Esrar Perdesinin Aralanması, Kürt Şerif Paşa'nın Ölüm Tarihi", *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 162, Haziran 1997, s.4.

³⁹ Murat Çulcu, *Osmanlı'da Çağdaşlaşma Taassup Çatışması*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990, s.138.

⁴⁰ BOA, İ.HUS., 88/1319/S-04.

⁴¹ BOA, Y.A.HUS., 417/45.

⁴² BOA, HR.SYS., 41/19.

⁴³ BOA, Y.PRK.HR., 31/55.

⁴⁴ BOA, Y.EE., 14/207.

⁴⁵ BOA, İ.HR., 413/1326/C-11.

⁴⁶ BOA, İ.HR., 413/1326/C-13.

⁴⁷ BOA, Y.PRK.NMH., 10/73.

⁴⁸ BOA, İ.AS., 82/1327/Ra-23.

hükümetinden Légion d'honneur nişanını alır⁴⁹. Papa, Romanya, İspanya ve İran hükümetlerinden de çok sayıda devlet nişanına layık görülür⁵⁰. Yine İsveç Kralı ve Rusya hükümetinden de devlet nişanı alır⁵¹. Paşa, itibar görmeyi ve gösterişi oldukça seven biridir. Bu yüzden babasının madalyalarını takmak için izin dahi ister⁵². Onun gösterişli ve şatafatlı bir yaşam sürmesinde babasından kalan servetin önemli bir payı vardır. Bu serveti bohemce yaşamasının yanında ticarete de kullanır. 1909'da İngilizlerle Türkiye Milli Bankası adıyla Osmanlı Anonim Şirketi'ni kurar⁵³. 19 Eylül 1908'de İstanbul'da kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alır⁵⁴.

Şerif Paşa'nın milyonlarca lira servet toplaması, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının dikkatini çeker. Bununla ilgili olarak *Şura-ı Ümmet* gazetesinde bu kadar mal varlığını nasıl elde ettiğine dair birtakım iddialar ortaya atılır. Hangi yollarla biriktirmiş olursa olsun, asıl nerede kullandığı çok daha önem verilmesi gereken bir konudur. Siyasî ve bohemce hayatı incelendiğinde, servetini devlet ve millet için vakfetmeyip, koştugu birçok hasis emellerde kullanır. Ne vatana ne de millete faydası dokunur. Osmanlı Devleti'nden nasıl elde ettiği ortada olan serveti devlete karşı kullanır.

Şerif Paşa Muhalefeti

Meşrutiyetin ilanından sonra meşrutiyetin tek hamisinin kendileri olduğunu gören İttihatçılar, iktidarı devralmadan daha doğrusu bir noktada sorumluluk altına girmeden, siyaseti denetleyerek faaliyetlerini sürdürürler⁵⁵. Meşrutiyetin ilk bir yılı sükûn içinde geçerse de zamanla bu huzur atmosferi Cemiyet'in dolaylı da olsa iktidarı denetlemesi, Cemiyet karşıtı muhalif bir hareket ortaya çıkartır. Konumunu pekiştirmek ve meşrutiyeti muhafaza etmek isteyen Cemiyet, Nigahban-ı Hürriyet (Meşrutiyetin Özgürlük Savaşçıları) adını verdikleri Avcı Taburları'nı Rumeli'den İstanbul'a getirerek konuşlandırır. İttihatçılara sadakatle bağlı bu birlikte baş gösteren isyan, Cemiyet'i telaşa sevk eder. Kendilerine sadakat derecesinde bağlı olduğunu bildiği askerî taburun isyanı, Cemiyet'e yeni tedbirler alma gereğini hissettirir. Rumeli'de teşkil ettiği ve adına Hürriyet (Hareket)

⁴⁹ BOA, İ.TAL., 104/1314/R-047.

⁵⁰ Özoğlu, a.g.e., s.143.

⁵¹ BOA, İ.TAL., 456/1326/Ş-029; BOA, İ.TAL., 460/1327/M-28.

⁵² BOA, Y.MTV., 309/38.

⁵³ BOA, İ.TNF., 19/1327/Ra-04.

⁵⁴ Abdullah Keskin Malmisanij, *Kürt Terakki ve Teavün Cemiyet ve Gazetesi*, Avesta Yay., İstanbul 1999, s.22-30.

⁵⁵ *Musavver Salname-i Servet-i Fünûn, Birinci Sene*, (hazl. İsmail Suphi - Mehmed Fuad), Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul 1326 (1910), s.197.

ordusu denilen meşrutiyet muhafızları, İstanbul'da bir dizi Divan-ı Harp uygulamalarıyla sükûneti sağlar. Cemiyet, 31 Mart İsyanı'nda rolü olanları tespit etmek için bir dizi soruşturmalar yapar⁵⁶. Bu hususta en dikkat çekici olarak Şerif Paşa görülür ve isyanda birinci derece parmağı olduğuna dair ithamda bulunulur.

31 Mart İhtilali'nden sonra Yıldız Sarayı'nda yapılan teftişte II. Abdülhamit'e İttihatçılar aleyhinde verilen birçok jurnalle karşılaşılır. Bunlar arasında Şerif Paşa'nın Stockholm Sefirliği yaptığı sırada İttihatçılara dair jurnallerine rastlanır ve jurnalcilikle suçlanır. Cemiyet'le Paşa arasındaki sürtüşme bu jurnallerle başlar. Cemiyet, kendisini Cemiyet-i Hafiye üyesi olmakla itham eder⁵⁷. Kendisine karşı yoğun eleştiriler yapılması üzerine meşrutiyetin ilanından sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Pangaltı Şubesi Reisliği'ne getirilen Şerif Paşa bu görevinden istifa ederek Fransa'ya kaçar (1909)⁵⁸. Cemiyet, onun istediği Londra Büyükelçiliği'nin kendisine verilmemesi üzerine ayrıldığını belirtir. Ahmet İzzet Paşa, mühim siyasî veya askerî hizmetlere talip olduğu hâlde bu isteği yerine getirilmediğini belirtir⁵⁹. Şerif Paşa ise Cemiyet'ten ayrılışının gerekçesini şu şekilde izah eder: “*Meclis-i Meb'ûsân'ın açılmasından sonra askerî hükümetin siyasî meseleleriyle uğraşması askerî birliğine pek elim, feci bir darbe vuracağı şüpheden uzak ve bütün umûmî kuvvetleriyle meşrutiyet idaresinin gözcüsü olmak lazım gelen ordunun siyasî meselelerle uğraşması yüzünden zuhuru muhtemel değil mutlak olan görüş ve düşünce ihtilâfi sebebiyle ne gibi vahim neticeler tevellüd edeceği ispattan azadedir.*”⁶⁰. Cemiyet ile ayrılığa düşmesinin temelinde gözünün yükseklerde olması yatar⁶¹.

Daha evvelden yaptığı görevlere denk görevler bekler, fakat Cemiyet ona daha fazlasını vermez. Bu durum, Paşa'da Cemiyet'e karşı bir kırgınlığın oluşmasına yol açar. Meşrutiyetin ilanından sonra umduğunu bulamayınca, Cemiyet'ten ayrılarak muhalefet saflarına katılır. Cemiyet'e verdiği istifa dilekçesinde ayrılış gerekçesini, Cemiyet'in gayet tehlikeli bir vadiye sapmış olduğu, milletin mukadderatıyla oynamanın doğuracağı sorumluluğa katılmaktan kaçınmak istediği şeklinde açıklar. Bundan sonra İttihatçı liderlerle arasında kesin bir karşıtlık başlar. Bu karşıtlık sadece

⁵⁶ BOA, İ.ASK., 48/75; Ali Cevat, a.g.e., s.163-171; İsmail Hami Danişmend, *31 Mart Vakası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986, s.27.

⁵⁷ Şerif Paşa, a.g.e., 1990, s.42.

⁵⁸ Metin Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyasî Rüya*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989, s.121.

⁵⁹ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, Cilt 1, (yay. haz. Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar), Nehir Yay., İstanbul 1993, s.74.

⁶⁰ Şerif Paşa, a.g.e., 1990, s.34.

⁶¹ Taner Timur, *Yakın Osmanlı Tarihinde Aykırı Çehreler*, İmge Kitabevi, 2006, s.132.

siyasî ve ilmî değil, aynı zamanda ahlakidir⁶². Galip Vardar, onun ayrılışını hayretle karşılar: “*Kim derdi ki vaktiyle İttihat ve Terakki'nin Pangaltı Şubesi'nin başkanı olan bu zat bilahare bu partiden ayrılarak şiddetli bir muhalefete geçsin.*”⁶³.

Şerif Paşa, amacının Osmanlılara hürriyetçi düşünceleri, meşrutiyetin esaslarını tecrübelerine dayanarak anlatmak olduğunu ifade eder. Meşrutiyetin ülkenin her tarafında feyzini gösterdiğini, ancak seçim zamanı gelince entrika devri başladığını, kanun namına, hürriyet uğruna siyasî mücadelelerin başladığını belirtir⁶⁴.

Cemiyet'in “cemiyet ianesi” adı altında vatandaşlardan zorla para toplaması ve toplanan paraların “mahiyet-i hakikiyesi”nin gizli kalması alttan alta sızlanmalar doğurur. Ayrıca hamiyet ve vatanseverlik tekelciliği ve özellikle iftira devri başlar. Paşa'ya göre meşrutiyet, bir taraftan her ferdin siyasî ve içtimaî haklarına saygıyı; kanun nazarında fert olsun, cemiyet olsun her şahsın, her zümrenin hukuk önünde eşitliğini gerektiren; diğer taraftan ne kadar şerefli, ne kadar güvenilir olursa olsun, inkılabı gerçekleştirmiş olması haysiyetiyle yükselen bir örgüte, maddi ve manevî zorbalık hakkı vermez⁶⁵. Paşa, Cemiyet'in hürriyeti tam olarak kavrayamayan halkın bilgisizliğinden gafletinden istifade ederek dolaplar çevirmeye, ulusların barışı, unsurların uzlaşması gibi hayati önemdeki meseleleri sarsmaya başladığını öne sürer. Bütün işlerde galip gelebilmek için, muzaffer olmak için ise kuvvete ihtiyacı olduğunu bununla da suiistimaller, tahakkümler, baskılar kurduğunu belirtir⁶⁶. Cemiyet'in çaresiz halk üzerinde zor kullandığını, meşrutiyetin esaslarını, asli rükünlerini hiç çekinmeden ayaklar altına aldığını, hatta yer yer müntehib-i sanileri silahla tehdit eyleyerek, bütün unsurları birlikten, barış düşüncesinden soğuttuğunu, uzaklaştırdığını, gizli biçimde kararlaştırılan meşrutiyeti yaralayıcı davranışlarını açıktan *Şura-yı Ümmet* gibi “korkak ve yaltakçı” yaygın organları ile tekzip edilmek istenildiğini, *Tanin*'in de ayyuka çıkan münasebetsizlikleri, yolsuzlukları kendine has safsatalarla kapatmak, ört-bas etmek gayretiyle çalıştığını, bunu yaparken de her unsura gereksiz yere ihtilalci amaçlar isnad eyleyerek Rumundan Ermenisine, Arabından Arnavutuna kadar bütün Osmanlı uluslarını sırasıyla gücendirdiğini iddia eder. Bununla bu ulusları Cemiyet'e düşman ettiğini de belirtir⁶⁷.

⁶² Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.9.

⁶³ Galip Vardar, *İttihat ve Terakki İçinde Dönerler*, (haz. Samih Nasuh Kansu), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1960, s.148.

⁶⁴ Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.16, 21.

⁶⁵ Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.21-22.

⁶⁶ Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.22.

⁶⁷ Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.22.

Şerif Paşa, Cemiyet'ten ayrıldıktan sonra Paris'te Cemiyet'e karşı muhalefete ve İttihatçı muhaliflerle birlikte hareket etmeye başlar. Paris'te Pembe Sokağı'nda 115 numarada oturur. Önemli bir servete sahip olduğundan birçok kişiye aylık verir⁶⁸. Şerif Paşa'dan aylık alanlar arasında Gümülcineli İsmail de yer almaktadır. Paşa bu kişiyi 1000 lira aylığa bağlar⁶⁹. Maddi varlığı sayesinde Fransa'da pek popüler olur ve "Beau Cherif" (yakışıklı) olarak ün yapar⁷⁰. Avrupa'da "Güzel Şerif" (Beau Şerif) diye tanınan Şerif Paşa'yı Jön Türkler sonraları bunu *Boş Herif* şeklinde telaffuz ederler⁷¹.

Şerif Paşa, Paris'te İttihatçılara karşı yoğun bir muhalefete başlar. Bunun için bütün propaganda vasıtalarını harekete geçirir. Sahip olduğu servetle bunda önemli ölçüde başarı sağlar. O, İttihat ve Terakki hükümetinin düşmesiyle işlerin düzeleceğini ümit eder⁷². İttihat ve Terakki'yi düşürmek için kasasını açar⁷³. Siyasetinin odak noktasında Türklerin haricindeki etnik unsurlar özellikle de Kürtler vardır ve onların hamiliğine soyunur. Bu düşüncesi Fransız efkar-ı umumiyesinde ilgi uyandırır⁷⁴. Paşa'nın yurt dışında, Osmanlı etnik unsurları üzerinden siyaset yapması İttihatçı liderlerin tepkisini çeker. Cemiyet, onun bu menfi siyasetini çürütmek için, risale ve broşürler yayımlatarak, kişiliğini yıpratmaya çalışır. Onun faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nin Avrupa nezdinde zor duruma düşürmesi ve devletin mukadderatına yönelik hareket etmesi, Divan-ı Harb'te gıyaben yargılanmasına sebep olur. Yandaş sayılan kimi muhalif kişiler "Cemiyet-i Hafiyeh" suçlamasıyla yargılanarak, hapis ve sürgün cezasına çarptırılır⁷⁵.

Paşa, muhalefetinin dozajını artırır ve sistemli bir muhalefet mekanizmasını harekete geçirir. Böylece Paris'te İttihatçı muhalifleriyle

⁶⁸ Süleyman Kani İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye: Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Yılları, 1909-1918*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul 2004, s.543.

⁶⁹ Alkan, *a.g.e.*, s.142.

⁷⁰ *Millî Mücadele'de Erzurum, (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000; Şehzade Ali Vasıf Efendi, *Bir Şehzadenin Hatıratı: Vatan ve Menfada Gördüklerim ve İşittiklerim*, (haz. Osman Selahattin Osmanoğlu), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004, s.43; Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdeleri ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?*, Hürriyet Yay., İstanbul 1975, s.92.

⁷¹ Süleyman Kani İrtem, *Yıldız ve Jön-Türkler: İttihad-Terakki Cemiyeti'nin Gizli Tarihi*, Temel Yay., İstanbul 1999, s.429.

⁷² Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt Matbaası, İstanbul 1956; s.352; Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul 1945, s.292.

⁷³ Esatlı, *a.g.e.*, s.92.

⁷⁴ Naci Kutlay, *İttihat ve Terakki ve Kürtler*, Beybun Yay., İstanbul 1992, s.99.

⁷⁵ Şerif Paşa, *a.g.e.*, 1990, s.11.

Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası'nı kurar⁷⁶. Fırkanın üyeleri arasında İttihatçı muhalifliğiyle öne çıkan isimler yer almaktadır. Bunlar; Dr. Nihat Reşat, Dr. Refik Nevzad, Pertev Tevfik, Avni Kemal, Mevlanzade Rifat, Albert Fua ve Kemal Avni beylerdir⁷⁷.

Kurulmasında büyük gayret gösteren Şerif Paşa, Fırka'nın siyasî programında da bizzat yer alır. Bu siyasî program 46 maddeden müteşekkildir. Fırka'nın siyasî faaliyetlerini ve programını İttihatçı muhalifliğiyle bilinen *Yeni Yol* ve *Serbesti* gazeteleri de destekler. Şerif Paşa'nın çıkarttığı ve başyazarlığını yaptığı *Meşrutiyet* gazetesi de Fırka'nın en önemli yayın organı durumundadır. Paşa büyük bir servete sahip olduğundan gazeteyi ücretsiz dağıtır⁷⁸. Toplam 54 sayısı çıkan gazetenin büyük çoğunluğu Fransızca yayınlanır. Paris'te muhaliflerin sesi haline gelen gazetede, İttihatçıların şovenist ve ayrımcı politikaları ele alınır ve tenkit edilir⁷⁹. Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "heyet-i inhisariyesi"nin kendilerinden başkalarına başkaldırtmak istemedikleri için, her ne şekilde olursa olsun gelişigüzel kuvvetlenmeye, etkili ve zorba bir tehdit örgütü vaziyeti almaya başladığını, asıl emelinin ise Osmanlılara hürriyetçi düşünceleri, meşrutiyetin esaslarını, tecrübelerine dayanarak anlatmak olduğunu belirtir⁸⁰. Ancak İttihatçıların da bundan öte bir amaç taşımadıkları görülmektedir. Öyle ki onlar, başlangıçta değişik biçimlerde de olsa Türkleştirmekten ziyade Osmanlılaştırmak politik amacını gütmüşlerdir. Dahası onlar için imparatorluk bir bütündür ve ayrılık asla bağışlanamaz⁸¹.

Şerif Paşa, yayınladığı gazete ve broşürleri gizlice memlekete sokar. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Şerif Paşa'nın önemli muhalefet vasıtası olan neşriyatların memlekete girmemesi için önlemler alır. Şerif Paşa tarafından gizlice kurulan Meşrutiyet ve Islahat-ı Esasiye Fırkası'nın siyasî faaliyetlerine iştirak edenler ile bu Cemiyet'in çıkardığı *Meşrutiyet* gazetesinin yayım ve dağıtımını yapanlar hakkında tahkikat başlatılır ve Paşa'nın Paris'te çıkarttığı *Meşrutiyet* isimli gazetenin meşrutiyet idaresi aleyhindeki hezeyanla dolu yayını nedeniyle ithali men edilir⁸². Ancak çeşitli yollarla gazete memlekete sokulur. Çeşitli şehirlerde temsilcileri aracılığıyla

⁷⁶ BOA, DH.MUI., 113/66; Taner Timur, *Yakın Osmanlı Tarihinde Aykırı Çehreler*, İmge Kitabevi, 2006, s.126.

⁷⁷ Kuran, a.g.e., s.476.

⁷⁸ BOA, DH.EUM.THR., 92/46.

⁷⁹ Şerif Paşa, a.g.e., s.12-13; Bilal N. Şimşir, *Kürtçülük, (1787-1923)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007; Taner Timur, "Şerif Paşa ve Meşrutiyet Gazetesi", *Tarih ve Toplum*, Sayı 72, 1989, s.17-18; Rohat Alakom, a.g.m., s.4.

⁸⁰ Şerif Paşa, a.g.e., s.21, 16.

⁸¹ Kutlay, a.g.e., s.109.

⁸² BOA, DH.MUI., 113/66; BOA, DH.EUM.THR., 91/74; BOA, MV., 133/79.

dağıttırılır. Şerif Paşa'nın yasaklanan yayınlarının dağıtıldığının haber alınması üzerine, dağıtımı yaptığı tespit edilen kişilere yönelik tetkikata başlanır. Örneğin; Şerif Paşa tarafından Mitroviçe'de Dr. Mustafa Efendi'ye gönderilen evrak-ı muzır-ra ele geçirilir ve imha edilir⁸³. Ayrıca *Meşrutiyet* gazetesinin Dersaadet'teki bazı kişilere kapalı zarflar içinde gönderildiği de tespit edilir⁸⁴.

Şerif Paşa, İttihatçı muhalifleri bir çatı altında toplamayı başarır. Ancak diğer muhalif kanat Prens Sabahattin ile aralarında bir fikir birliği olmadığından birliktelik sağlayamaz. Paşa'ya göre İttihat ve Terakki Hükümeti'nin yıkılmasıyla her şey düzelecekti. Aynı Şerif Paşa, Stockholm Sefirliği yaparken meşrutiyet ilan edilir, Abdülhamit idaresi yıkılırsa her şeyin düzeleceğine inanır. Şerif Paşa'nın Fransa'da muhalefetini zirveye taşımasında maddi gücü önemli rol oynar. İttihatçı muhalifleri de elinde bulundurduğu para kuvvetiyle tarafına çeker. Bu da Paris muhalefesinde servetin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır⁸⁵. İslahat mensupları yurt dışında Paşa'nın çevresi ve parasıyla beslenerek, İttihat ve Terakki'ye karşı serbest ve sert bir muhalefete geçerler⁸⁶.

Şerif Paşa, Paris'te İttihatçı muhalifleri örgütlü hale getirirken, İstanbul'da da muhalifler üzerinde denetim kurma eğilimindedir. İstanbul'da kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na maddi destek sağlayarak, Fırka'yı yönlendirmeyi amaçlar. Bunu da önemli ölçüde mal varlığı ile gerçekleştirir. Paris'te sekreterliğini yapan Pertev Tevfik aracılığıyla Hürriyet ve İtilaf mensupları ile rabita kurar⁸⁷.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kısa sürede gelişerek İttihat ve Terakki Fırkası'na rakip olması İttihatçı liderleri endişelendirir. 1911 ara seçimlerinde henüz yeni kurulan bu Fırka'nın adayının ara seçimi tek oy farkla kazanması bir sürpriz olduğu kadar şaşkınlık yaratır. Cemiyet, 1912 seçimlerinde hezimet yaşamamak için iktidarının baskı araçlarını harekete geçirir. Tarihimize sopalı seçim olarak geçen seçimde İttihat ve Terakki Cemiyeti ezici çoğunlukla Meclis-i Mebusan'a girer⁸⁸.

Padişahın affetmesi üzerine 1912'de İstanbul'a gelerek Mehmet Reşad'la görüşür. Askerî bir mahkemeden hakkında verilen ilk idam

⁸³ BOA, DH.MUİ., 88/35.

⁸⁴ BOA, DH.EUM.THR., 48/12.

⁸⁵ Kuran, a.g.e., s.477.

⁸⁶ Kuran, a.g.e., s.282.

⁸⁷ Rohat Alakom, *Bir Kürt Diplomatının Fırtınalı Yılları, General Şerif Paşa (1865-1944)*, Stockholm 1995, s.46.

⁸⁸ Tunaya, a.g.e., CI, s.39.

kararının geçersizliğini belgeleyen bir karar çıkartır. Bu arada İttihatçıların denetleme iktidarı Halaskar Zabitan adı verilen bir grubun ortaya çıkmasına yol açar⁸⁹. Amaçları ordunun siyasetten çekilmesini sağlamak ve İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarını devirmektir⁹⁰. Mevcut idareden hoşnut olmayan bir grubun varlığı, arkasından 11 Kasım 1912'de İttihatçıların bütün faaliyetlerinin yasaklanması üzerine, iktidarı kaybetme noktasına gelen İttihatçı liderler duruma el koymak için bir hükümet darbesi gerçekleştirir. Adına *Babıali Baskını* denilen darbe teşebbüsü ile İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı tekeline alarak, Sadrazamlığa Mahmut Şevket Paşa'yı getirir. Ardından kabine üyeleri de İttihatçılardan oluşturulur⁹¹.

Babıali Baskını'ndan kısa bir süre önce Hürriyet ve İtilaf Fırkası dağılmış ve Fırka üyeleri yurtdışına çıkmışlardır. Gelişmeler üzerine Şerif Paşa da ikinci defa Paris'e kaçar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ikinci reisi Miralay emeklisi Sadık Bey de diğer muhaliflerle beraber Şerif Paşa'nın yanına gider. Paşa, Paris'teki bütün muhalifleri bir çatı altında toplamayı amaçlar. Kurduğu İslahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın birleşmelerini sağlar. Reisliğine de Paşa getirilir. Fırka'ya önemli ölçüde de maddi kaynak tahsis eder⁹².

İstanbul'dan gelen bir suikast haberi İttihatçılarla Paşa arasındaki uçurumu giderek derinleştirir. Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikasta uğramasını İttihat ve Terakki, muhalefetin bir intikam gösterisi olarak değerlendirir⁹³. Paşa, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinde parmağı olduğu gerekçesiyle Divan-ı Harp'te yargılanır ve ikinci defa idama mahkum edilir.

Şerif Paşa, servetiyle Paris'te özellikle de Monte Carlo'nun sosyete çevresinde önemli yer elde eder. O, siyasetten çok sosyetik ilişkileriyle tanınır. Gece alemleriyle günü geçen Paşa, bu çevrede "Güzel ve Zengin Prens" adıyla ün kazanır. Burada Kavalalı Mehmet Ali Paşa sülalesinden Mısır Hıdiv Ailesi'nden Emine Hanım ile evlenir⁹⁴. Emine Hanım, evlenmeden önce Şerif Paşa'nın İstanbul'daki taraftarları arasında yer almaktaydı. Emine Hanım, Şerif Paşa'nın yandaşı olması hasebiyle

⁸⁹ Ahmet Kemal Şemsioğlu (Şemkıl), "Halaskar Zabitan Grubunun İçyüzü", *Tarih Hazinesi*, Cilt 2, Sayı 161, 1952, s. 839.

⁹⁰ Tunaya, *a.g.e.*, CI, s.326.

⁹¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 1,2,3, TTK, Ankara 1983, s.282; Sina Akşin, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Kırılmaç Yay., İstanbul 2006, s.68; Tunaya, *a.g.e.*, CI, s.336.

⁹² Birinci, *a.g.e.*, s.217-218; Kutlay, *a.g.e.*, s.157.

⁹³ Tunaya, *a.g.e.*, 1984/I, s.26.

⁹⁴ Tarık Mümtaz Göztepe, *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahidettin, Mütareke Gayyasında*, Sebil Yaymevi, İstanbul 1969, s.109.

gıyabında yargılanır ve beş yıl sürgünle cezalandırılır⁹⁵. Aynı Emine Hanım, İstanbul'da kurulan Kürt Kadınları Teali Cemiyeti'nin başkanlığını da üstlenir⁹⁶.

Paşa'nın Paris'te bütün muhalif grupları servetinin de etkisiyle etrafında toplayarak büyük bir muhalif güç odağı haline gelmesi üzerine Cemiyet, Şerif Paşa'yı ortadan kaldırmak için suikast teşebbüsünde bulunur⁹⁷. Bu suikastı 14 Ocak 1914 tarihinde Paris'te İttihatçıların Polis Şefi Cemal Azmi Bey gerçekleştirir. Bu amaçla Paris'e giden Cemal Bey bir iki defa Paşa'nın ikamet ettiği apartmana uğrar; ancak evde olmadığı cevabını alır. Birkaç defa takipten sonra Paşa'ya suikast teşebbüsüne yeltenir ancak Paşa'yı öldüremez⁹⁸. Şerif Paşa, bu suikast girişiminden yara almadan kurtulur. Bu bilgiyi İngiliz istihbaratçı Binbaşı Vivian vermektedir⁹⁹. Cemiyet, suikastın azmettiricisi olmasına rağmen, bunu örtbas etmek için Şerif Paşa'ya düzenlenen suikaste teşebbüs edenler hakkında takibat başlatır¹⁰⁰. Paşa bu suikasttan sonra Cemiyet'ten iyice nefret eder. Bu arada general rütbesiyle Fransız ordusuna katılır¹⁰¹. Şerif Paşa'nın Fransız Ordusuna iltihak etmesi Stockholm'de neşrolunan *Dagen* gazetesine de haber olur¹⁰². Bu, onun makam ve rütbe sevdası peşinde koştuğunun da açık bir delilidir. Paşa kendisi hakkında Cemiyet'in karalama kampanyasının linç kampanyasına dönüştüğünü, onların mücadelesinin düşünce ve inancına değil şahsına yönelik olduğunu belirtir¹⁰³.

Şerif Paşa'nın İttihat ve Terakki aleyhinde başlattığı propagandayı Cemiyet yakından takip eder. Farklı fikirlere mensup İttihatçı muhaliflerini elindeki servetiyle tek çatı altında toplamak için yoğun faaliyet içine girer. Yurtdışına kaçan muhaliflerin maddi ihtiyaçlarını karşılar. Bu ona muhalifler arasında büyük prestij kazandırır. Paşa servetiyle İttihatçı liderler için önemli bir muhalif kimlik durumundadır.

Cenevre Osmanlı şebkenderi'nin Mahmut Şevket Paşa'nın katilleriyle gizli temaslarda bulunduğu tespit edilir¹⁰⁴. Bu ipuçları suikastta Şerif Paşa'nın parmağının olduğuna dair düşünceyi kuvvetlendirir. Şerif Paşa'nın

⁹⁵ Alakom, *a.g.e.*, s.30.

⁹⁶ Alakom, *a.g.e.*, s.30-31.

⁹⁷ Şerif Paşa, *a.g.e.*, s.11; Süleyman Kani İrtem, *Son Osmanlı Son Saltanat Sultan Vahideddin*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 2003, s.133.

⁹⁸ Kuran, *a.g.e.*, s.635.

⁹⁹ Esengin, *a.g.e.*, s.45; Alakom, *a.g.e.*, s.58; Kuran, *a.g.e.*, s.292.

¹⁰⁰ BOA, DH.KMS., 18/37.

¹⁰¹ BOA, DH.EUM. 1.şb., 14/3.

¹⁰² BOA, HR.SYS., 2266/7.

¹⁰³ Şerif Paşa, *a.g.e.*, s.15.

¹⁰⁴ BOA, HR.SYS., 2443/67.

muhalefet araçları arasında yabancı basın da yer almaktadır. Yabancı basına İttihat ve Terakki Hükümeti aleyhinde demeçler verir ve makaleler gönderir¹⁰⁵.

Şerif Paşa'nın Barış Havariliği ve Lozan'daki Faaliyetleri

Şerif Paşa, Paris'teki siyasî muhalefesinde Osmanlı azınlıklarının, özellikle de Kürtlerin haklarını savunur bir politika takip eder. Buna dair ilk somut amacına Mondros Mütarekesi sonrasında 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Konferansı ile ulaşır. I. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'ya yeni bir düzen getirmek amacıyla 32 devletin temsilcilerinin katıldığı bir konferans tertip edilir. Sulh konferansında sözde Türkiye'yi temsil etmek üzere Şerif Paşa çok geniş yetkilerle baş delege seçilir¹⁰⁶. Kürt delegasyonu temsilciliğini kendi üzerine alan Paşa, bazı Kürt liderlerince de desteklenir. Yardımcılığını Diyarbakırlı Fehmi Bey üstlenir¹⁰⁷. Daha evvelden İstanbul'da Kürt locaları üzerinde önemli tesiri olan Abdülkadir ile Şerif Paşa Avrupa başkentlerine giderek siyasî faaliyetleri için destek ararlar¹⁰⁸. Konferans, söz konusu savaşta yenilen beş devletle yapılacak barış antlaşmalarının hazırlandığı, kabul edildiği ve imzalandığı bir forum niteliğini taşımaktadır¹⁰⁹. Konferansın önemli bir bölümünü sözde bir Kürdistan devletinin kurulması, Türkiye'yi bölme çabaları ve emperyalist devletlerin Ortadoğu'ya yerleşme planları oluşturmaktadır¹¹⁰. 23 Aralık 1919'dan itibaren Fransa ve İngiltere arasındaki görüşmelerin ana temasında bir Kürdistan devleti kurulması meselesi yer almaktadır¹¹¹. Ancak İngiltere böyle bir teşekküle fazla istekli görünmez. Bağımsız bir devlet kurma özlemindeki birçok Kürt aşiretinin de konferansa katılmasına müsaade etmez¹¹². Konferans geniş katılımlı bir toplantı olsa da ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya devletlerinin başbakan ve dışişleri bakanlarından

¹⁰⁵ BOA, HR.SYS., 2446/2.

¹⁰⁶ Göztepe, a.g.e., s.108.

¹⁰⁷ Kadri Cemil Paşa, a.g.e., s. 58; Garo Sasuni, *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri*, (çev. Bedros Zartanyan-Memo Yetkin), Med Yayınevi, İstanbul 1992, s.176.

¹⁰⁸ Durmuş Yılmaz, *Musul Meselesi Tarihi*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2003, s.190.

¹⁰⁹ Sedef Bulut, *Paris Barış Konferansı'nda Şerif Paşa'nın Faaliyetleri ve Doğu Anadolu Ahalisinin Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s. 33.

¹¹⁰ Osman Olcay, *Sevr Antlaşmasına Doğru: Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1981, s. XXIV.

¹¹¹ Kemal Mazhar Ahmet, *Birinci Dünya Savaşında Kürdistan*, (trc. M. Hüseyin), Doz Basım Yayın Ltd. Şti., İstanbul 1996, s. 24.

¹¹² Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, (çev. Ahmet Fethi), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1997, s.72.

oluşan *Onlar Konseyi* karar mekanizmasına sahipti¹¹³. Ancak konferans sonrasında imzalanan antlaşmalarda ABD, Fransa ve İngiltere'nin ağırlığı görülmektedir¹¹⁴. Şerif Paşa bu şartlar altında Konferans'ta Kürdistan meselesinin ele alınmasını fırsat bilerek, Konferans'a Kürt delegesi olarak katılmayı *Onlar Konseyi*'ne kabul ettirir. Paşa da Konseyin tam da aradığı bir kişidir. Uzun süre İttihatçı muhalifliği yapması, Osmanlı azınlıklarının özellikle de Kürtlerin haklarını savunur bir görüntü çizmesi, onun Konseye Kürt delegesi olarak kabul görmesinde önemli rol oynar. Ancak Konferans'ta sözde Kürdistan devleti kurulması sorununun ele alınması, asıl üzerinde durulması gereken bir husustur. Şerif Paşa, Kürtlerin temsilcisi sıfatıyla Konferans'a katılır ve 22 Mart 1919 tarihli bir muhtıra ile sözde "Kürt Ulusunun Talepleri"ni ve Kürdistan haritasını konferansa sunar¹¹⁵. Bu muhtırada 'General Şerif Paşa, Paris Konferansı Kürt Delegasyonu Başkanı' imzası yer alır. Muhtıra Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanır¹¹⁶.

Paşa, İstanbul'daki arkadaşlarına Paris'te İngiliz ve Fransız himayesinde iki Kürdistan kurulma ihtimalinin ağırlık kazandığını bildirir¹¹⁷.

II. Abdülhamit döneminde Kahire'de 1898 tarihinde yayın hayatına başlayan ve ilk Kürtçe gazete olarak kabul edilen *Kürdistan* gazetesinin 11 Haziran 1919 tarihli 9. sayısı Şerif Paşa'nın muhtırasından övgüyle söz eder ve muhtıranın tam metin tercüme suretini verir¹¹⁸. Paşa, muhtırasını Ermeni isteklerinin arkasında yer alan İtilaf devletlerini aydınlatmak amacıyla kaleme aldığını belirtir. Kürdistan devleti kurma isteğini haklı çıkarmak için tarihi temelleri dayanak göstermeye çalışır ve çok eski dönemlerden beri doğu ve güney doğu bölgelerinde yaşadıklarından bahseder. Bu bölgelerde Ermeni çoğunluğu iddialarına da kesinlikle karşı çıkar ve Kürtlerin burada çoğunluk olduğuna vurgu yapar. Buna delil olarak da Rus Genel Kurmayı tarafından hazırlanan bir broşürdeki istatistikî verileri gösterir. Paşa'nın en dikkate değer bulunan izahı ise Avrupalı misyonerlerin Kürtleri Hristiyanlaştırma faaliyetleri üzerinedir. Paşa bu teşebbüslerin beyhude olduğunun altını çizer¹¹⁹. Paşa, 3 Haziran 1919'da Marsilya'da bulunduğu Sir Percy Cox'a isteklerini sözlü olarak yineler. Kurulmasını arzu ettiği

¹¹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1993, s.145.

¹¹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Cilt 1, İmge Kitabevi, Ankara 1992, s.292.

¹¹⁵ Alakom, *a.g.e.*, s. 82; Eric Jan Zürcher (der.), *İmparatorluktan Cumhuriyete: Türkiye'de Etnik Çatışma*, İletişim Yay., İstanbul 2004, s.95; Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Milliyet Yay., İstanbul 1978, s.162.

¹¹⁶ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, (çev. Fatmagül Berktaş), Kaynak Yayınları, İstanbul 1986, s.328.

¹¹⁷ Aziz Aşan, *Şeyh Said İsyanı*, Sistem Ofset, İstanbul 1991, s.119.

¹¹⁸ Kutlay, *a.g.e.*, s.108.

¹¹⁹ Mim Kemal Öke, *Belgelerle Türk İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992, s.44; Bulut, *a.g.t.*, s.96, 99, 100.

Kürdistan devletinin sözde merkezinin de Musul olarak belirlendiğini iletir¹²⁰.

İngiltere, Kürdistan devletinin kurulmasında istekli gözükmez. Kaldı ki bu bölgeyi sorunlu olarak görmektedir. Aslında buralara fazla kaynak ayırmayı gereksiz görmektedir. Fransız kamuoyu da Kürdistan meselesine ilgi göstermemiş, hatta Fransız basınında buna dair tek bir habere dahi yer verilmez¹²¹.

Şerif Paşa'nın siyasî hayatını tarihin karanlık sayfalarına takdim eden teşebbüsü, Konferans'a Ermenistan adına ikinci delegasyon olarak katılan Boghos Nubar'la (Avrupa Ermeni Milli Delegasyonu) 20 Kasım 1919'da bir ittifak sözleşmesi imzalamasıdır. Buna göre bir 'Bağımsız Ermenistan ve Bağımsız Kürdistan' kurulacaktı¹²². Ancak Ermeniler konferansa aralarında fikir birliği olmayan üç delegeyle temsil edilmişlerdir. Şerif Paşa'nın Boghos Nubar'la yaptığı antlaşma, basında tam metin olarak yayınlanır¹²³. Onun bu tutumu yoğun bir eleştiri alır. Bu teşebbüsü Meclis-i Mebusan'ın 26 Şubat 1920 tarihli toplantısında büyük bir tepkiyle karşılaşır¹²⁴. Bu toplantıda söz alan Beyazid Mebusu Şefik Bey sözlerine "Bu Şerif Paşa kimdir? Kimden mezuniyet almıştır. Hangi bir Kürt'ün vekaletini haizdir?" sorularıyla başlar ve onun yalnızca kendi nam ve hesabına Ermenilerle bir anlaşma imzaladığını, bu kararını kabul edecek hiçbir Kürt'ün olmadığını belirtir¹²⁵. Erzurum Mebusu Celaleddin Arif Bey ise Şerif Paşa'nın Kürdistan'ı Ermenilere, kardeşinin de İzmir'i Yunanlara peşkeş çektiğini ifade ederek, babaları Said Paşa'nın bundan dolayı çok talihsiz bir kişi olduğunu söyler¹²⁶. Diğer Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'de Ermenilerle Şerif Paşa'nın ittifak yapmasını şiddetle tenkit eder. Onun Ermenilerle antlaşma yapmasının Ermenilerle Kürtlerin birlikte hareket edecekleri manasına gelemeyeceğini, Ermenilerle Kürtlerin birbirlerine hasım olduğunu belirtir¹²⁷. Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur da Konferans'ta Kürtlerin temsilciliğini üstlenen Şerif Paşa'nın şahsi menfaat düşkünü bir kişi

¹²⁰ Öke, *a.g.e.*, s.77; Bulut, *a.g.t.*, s.100.

¹²¹ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, TTK Yayını, Ankara 1988, s.137.

¹²² Kadri Cemil Paşa, *a.g.e.*, s.105; Bulut, *a.g.t.*, s.109; Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum, (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000; s. 383; *Ermeni Araştırmaları I: Türkiye Kongresi Bildirileri*, (yay. haz. Şenol Kantarcı), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 2003, s.61; Suavi Aydın, *Mardin: Aşiret, Cemaat, Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, İstanbul 2001, s.358.

¹²³ *İfham* 20.2.1920; *Peyam-ı Sabah* 24.3.1920; *Vakit* 24.4.1920; *İkdam* 24.4.1920.

¹²⁴ *MMZC*, C. 1, İ. 14, 26 Şubat 1336 (1920), s.208.

¹²⁵ *MMZC*, C. 1, İ. 14, 26 Şubat 1336 (1920), s.209.

¹²⁶ *MMZC*, C. 1, İ. 14, 26 Şubat 1336 (1920), s.210.

¹²⁷ *MMZC*, C. 1, İ. 14, 26 Şubat 1336 (1920), s.211.

olduğunu, ihtirasıyla Kürtlerle Türkler arasına nifak tohumu ekmeye çalıştığını belirtir¹²⁸.

Şerif Paşa'nın Ermenilerle ittifak yapması, Kürt aşiretleri ve Kürt halkı arasında büyük bir infiale sebep olur. Kürt aşiretleri Bab-ı Ali'ye, Doğu ve Güneydoğu valiliklerine gönderdikleri telgraflarda, Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirirler ve bu düşüncelerinin ivedilikle İtilaf devletlerine de iletilmesini isterler¹²⁹. Birçok protesto telgrafında da Şerif Paşa'nın Kürtleri temsil edemeyeceği belirtilmektedir¹³⁰. İlginçtir ki Paşa'nın Boghos Nubar ile antlaşma imzalaması üzerine İngilizler onu gözden çıkarırlar ve onunla ilişkiyi keserler¹³¹.

Kürtlerin yaşadığı bölgelerden gönderilen telgraflar da Kürtlerin Türklerden hiçbir surette ayrılmak istemediklerini ortaya koymaktadır¹³². Birçok aşiret reisinin telgraflarında Türklerle Kürtleri birbirinden ayırmanın imkânsız olduğu, Kürtlerle Türklerin Osmanlı'nın devamı için can verdiklerine vurgu yapılmaktadır¹³³. Örneğin Bezirgan Aşireti Reisi Fuad Bey, gazetelere gönderdiği mektubunda, Şerif Paşa'nın Kürtleri temsil hakkına hiçbir surette sahip olamayacağını, Kürtlerin Hilafet ve Saltanat-ı Osmaniye'ye bağlı kalacağını belirtmektedir. Erzincan'dan da 10 Kürt Aşireti Reisi, İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserliği'ne Şerif Paşa'nın hareketini protesto eden bir telgraf göndermiştir. Şerif Paşa'nın bu hareketi başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere bütün Anadolu'da tepkiyle karşılanmakta, artan tepkiler Türk ve Kürt ahalinin dış güçlere ve bölücülere karşı tek vücut olduğunu göstermektedir¹³⁴.

Şerif Paşa'nın Ermenilerle yaptığı ittifakın Türk basını, Meclis-i Mebusan, Türk ve Kürtlerde tepkiyle karşılanmasının yanı sıra, Kürt Teali Cemiyeti arasında da fikir çatlağı meydana getirir. Gelişmeler üzerine Kürdistan Teali Cemiyeti reisi aynı zamanda Osmanlı Şura-yı Devlet (Danıştay) üyesi olan Seyyid Abdülkadir, Türk-Kürt ayrılığının söz konusu olmadığına dair bir açıklama yapmak mecburiyetinde kalır. Abdülkadir Efendi, Cemiyet'te bölünme pahasına da olsa hilafetten yana bir tavır koyar. Bu zor durumda Osmanlıya darbe indirmenin Kürtlük şiarına yakışmayacağını ifade ederek, Şerif Paşa'ya şiddetle karşı çıkar. Bölünmelere rağmen bu tutumunu sürdürür. İstanbul'daki Kürt locaları da

¹²⁸MMZC, C. 1, İ. 14, 26 Şubat 1336 (1920), s.212.

¹²⁹ Öke, *a.g.e.*, s. 45.

¹³⁰ Şimşir, *a.g.e.*, s. 366.

¹³¹ Şimşir, *a.g.e.*, s. 311.

¹³² Kirişçi, *a.g.e.*, s. 84.

¹³³ Bulut, *a.g.t.*, s.113-114.

¹³⁴ Bulut, *a.g.t.*, s.115.

Abdülkadir Bey'in ortaya koyduğu direncin arkasında yer alırlar. Böylece İstanbul'daki diğer Kürt locaları da Abdülkadir Efendi'ye destek vererek Şerif Paşa'nın girişimlerine karşı çıkarlar. Şerif Paşa Anadolu'daki Kürtlerden destek alamaması üzerine bu davadan vazgeçmek zorunda kalır¹³⁵. Kürt Heyeti Delegatesi başkanlığından istifa edişini ince bir siyasetle halletmeye çalışır. Basında da yer alan istifa mektubunda şu cümlelere yer vermiştir: “*Makam-ı mukaddes hilafete derin bir şekilde bağlı bulunduğumdan, ortaya çıkan fikir çatışmalarından hilafete zarar gelmesini istemediğim için Paris Konferansı nezdindeki Kürdistan Heyeti Üyeliği Başkanlığından istifa ettim.*”¹³⁶.

Şerif Paşa artan tepkiler üzerine İtilaf devletlerinin de desteğini yitirir ve 15 Nisan 1919'da delegasyonluğu bırakır; 5 Nisan 1920'de Kürtçülük davasından ayrılır¹³⁷.

Paris Konferansı'na Kürt Heyeti temsilcisi sıfatını kullanarak katılan Şerif Paşa, ilkeli bir politika takip edememiş ve kendisi herhangi bir inisiyatif geliştirememiştir. Zaman zaman bağımsızlık, zaman zaman da otonomi çözümleri arasında yalpalayarak ülkesinden kopuk silik bir durumda kalmıştır¹³⁸. Arkasında ciddi anlamda destek bulamayan Şerif Paşa'nın tutarsız politikaları güvensizlik yaratmış ve itilaf devletleri tarafından da yeterince ciddiye alınmamıştır¹³⁹. Paris Konferansı'nda istediği gelişmeler olmayınca kendini destekleyenlerin de güvenini kaybetmiş ve Kürtler üzerinde hiçbir etkisini kalmadığını 23 Mart 1920'de Lord Curzon'a gönderilen bir telgraftan öğrenmekteyiz¹⁴⁰.

Şerif Paşa umduğu desteği bulamayınca siyasî bir manevra yaparak sabık İttihatçıların yardımını sağlayarak Sadrazam olma planları yapar. Kendi isteğiyle 11 Aralık 1919'da ve 14 Nisan 1920'de iki kez İsviçre'nin Varsay kentinde İttihatçıların sabık Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey'le görüşür¹⁴¹. Paşa bu amacına ulaşabilmek için daha önce birlikte hareket ettiği

¹³⁵ Martin Van Bruinessen, “Osmanlıcılıktan Ayrılkçılığa: Şeyh Sait Ayaklanmasının Dini ve Etnik Arka Planı”, (çev. Levent Kafadar), *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İstanbul 1992, s.146.

¹³⁶ Bulut, *a.g.t.*, s.153.

¹³⁷ Abdülhaluk Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Turan Kültür Vakfı, Ankara 1996, s.311; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1984, s.219; Suat Akgül, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1992, s.30.

¹³⁸ Hasan Yıldız, *Fransız Belgeleriyle Sevr, Lozan, Musul Üçgeninde Kürdistan*, Koral Yayınları, İstanbul 1991, s. 47; Bulut, *a.g.t.*, s.149.

¹³⁹ Bulut, *a.g.t.*, s.149.

¹⁴⁰ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yay., İstanbul 1991, s.257.

¹⁴¹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002, s.102.

Hürriyet ve İtilafçılar aleyhinde bulunarak İttihatçılara bağlı millî harekete taraftar olduğunu ifade eder. Kendisinin başkanlığında İttihatçılardan bir kabine oluşturulmasını önerir.¹⁴² Görüldüğü üzere o daima bir makam kapma peşinde koşmuştur. Bunun için daha önce birlikte çalıştığı gruplara dahi ihanet etmiştir. Paşa'yı bitiren siyasî ihtirasları ve ikbalperestliğidir. Bu onun tutarsız bir politika takip etmesine yol açmıştır.

1923'e kadar Paris'te kalır. Bu tarihten sonra Mısır'a geçer. Buradaki siyasî yaşamına dair tafsilatlı bir malumat yoktur¹⁴³. Gerek meşrutiyetten gerekse Kürtçülük siyasetinden umduğunu bulamaması onu Mısır'da daha münzevî bir hayata hapsedmiş olabilir. İstiklal Savaşı sırasında yurt dışında kalır ve 1923-1927 yılları arasında yurda dönmediğinden dolayı vatandaşlıktan çıkarılır¹⁴⁴. 55 yaşına gelen ve siyasî yaşamdan tamamen çekilen Şerif Paşa maddî sıkıntılar içinde fırtınalı bir siyasî yaşamın ardından 1965'te İtalya'nın Catanzaro şehrinde hayata gözlerini yumar¹⁴⁵.

Şerif Paşa'yı mütareke öncesi ve mütareke sonrası ele almak gerekir. Mütareke öncesinde; dini ve etnik grupların eşit biçimde temsil edildiği meşrutî bir siyasal düzen ve liberal bir ekonomik sistemle ülkenin kalkındırılmasını isteyen bir Şerif Paşa; mütarekeden sonra sözde bir Kürt devleti kurulmasını arzu eden bir Şerif Paşa¹⁴⁶. Onun kavgasının ana temasını 1908 özlemine dönmek oluşturur. 1918'den önceki siyasal yaşamında Kürt haklarından hiç söz etmez ve Osmanlılığın birlik ve bütünlüğünün muhafazasına çalışır. Ancak Osmanlı Devleti'nin parçalandığını görmesi, onu farklı siyasî oluşuma yöneltmiş olmalıdır¹⁴⁷. Yine de onun 1918 sonrası takip ettiği siyasî talep, Taner Timur'un ifadesiyle yeni bir dava yeni bir heyecan aramanın bir sonucudur¹⁴⁸.

II. Şerif Paşa'nın II. Meşrutiyet Döneminde Yasaklanan Bir Risâlesi: Şûrâ-yı Ümmet Yahud Numûne-i Denâet

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yıldız Sarayı'nda başlattığı tahkikat neticesinde Cemiyet'in aleyhine çok sayıda jurnallerle karşılaşılır. Bu jurnaller arasında Şerif Paşa'nın büyükelçilik görevinde bulunduğu sırada gönderdiği jurnallere de rastlanır. Şerif Paşa'nın başını bu jurnallerin yediği açıktır. Bu jurnallerin kendisi için pek hayır getirmeyeceği düşüncesinden

¹⁴² Muhsin Kızılkaya, Halil Nebiler, *Dünden Yarına Kürtler*, Yurt Kitap, Ankara 1991, s.40.

¹⁴³ Bahattin Öztuncay, , Aygaz Yayınları, İstanbul 2005, s.152. *Hatıra-i Uhuvvet: Portre Fotoğraflarının Cazibesi 1846-1950*.

¹⁴⁴ *BCA*, Sayı: 3/11729, Dosya: 15-115, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 123.67.8.

¹⁴⁵ Öztuncay, *a.g.e.*, s.152.

¹⁴⁶ Şerif Paşa, *a.g.e.*, s.12-13.

¹⁴⁷ Şerif Paşa, *a.g.e.*, s.13.

¹⁴⁸ Timur, *a.g.e.*, s.18-19.

hareketle Paris'e kaçarak İttihat ve Terakki'ye muhalif bir siyasî hareket başlatır. İttihat Terakki Cemiyeti'nin verdiği kararlarda önemli bir mevkie sahip Bahaeddin Şakir'in *Şûrâ-yı Ümmet* gazetesinde Şerif Paşa aleyhine bir makale kaleme alınır. Şerif Paşa bu yazı da kendine atfedilen suçlara binaen *Şûrâ-yı Ümmet yahud Numûne-i Denâet* isimli bir risale kaleme alır. Çalışmanın bu kısmında risalenin şekil ve muhtevası ele alınmıştır.

Şekil Açısından İncelenmesi

Şerif Paşa tarafından kaleme alınan *Şûrâ-yı Ümmet yahud Numûne-i Denâet Risâlesi* 1325 (1909) tarihinde Paris'te Imprimerie A. G. Hoir'de basılmıştır. 16 sayfadan mürekkep, eni 9 cm, boyu 13 cm olan eser Seyfeddin Özege Katologu 19071 numarada kayıtlıdır. Risale, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasî faaliyetlerini tenkit etmesinden dolayı yasaklı yayınlar arasına girmiştir. Cemiyet, bu risalenin memlekete girişini ve ithalini yasaklamıştır. Buna rağmen kaçak yollarla yurda girdiği tahkikatlarda anlaşılmıştır. Örneğin; Risale'nin bir nüshasının Aydın ve Edirne vilayetlerine açık posta ile gönderildiği tespit edilmiştir¹⁴⁹.

Şerif Paşa, adı geçen risaleyi, *Şûrâ-yı Ümmet* gazetesinin 3 Teşrin-i sani 1325 (16 Kasım 1909) tarihli nüshasında şahsına yönelik menfi yazıya istinaden kaleme almıştır. İttihat ve Terakki'nin yayın organı *Şura-yı Ümmet* gazetesi, Cemiyet karşıtı hareketleri tenkit etmekte olduğundan, Şerif Paşa hakkında da birçok ithamlarda bulunmuştur.

Şerif Paşa, risalede adı geçen gazetede kendisine yönelik ithamlara cevap vermiştir. Gazetenin kendisi hakkında çıkan yazıya verdiği cevapla aynı zamanda İttihat ve Terakki'ye de cevap vermektedir.

Muhteva Açısından İncelenmesi

Cemiyet'ten Ayrılış Meselesi

Şerif Paşa'nın Meclis-i Mebusan'ın açılışında Çırağan Sarayı'nda bulunduğu bir sırada, Emniyet-i Umumiye Müdürü Galip Bey'in elinde, üzerinde "Stockholm Sefiri sabık Şerif Paşa'nın vaktinde Abdülhamit'e ve bir diğer jurnaller dosyası" yazılı mühürlü bir zarf dikkatini çekmiştir. Galip Bey bu zarfı nazırlardan birine teslim etmiştir. Hem Meclis'in açılış gününde Emniyet-i Umumiye Müdürü Galip Bey tarafından ilgili nazıra götürülen

¹⁴⁹ BOA, DH.MUL., 68/-1/47. Cemiyet, meşrutiyetin ilanı ile birlikte sansür yasağını kaldırarak basına hürriyet getirmiş, böylece basın denetimsiz hale gelmiştir. Ancak meşrutiyetin ilk bir yılından sonra artan huzursuzluklar, Cemiyet karşıtı muhalif söylemlerin gelişmesine yol açmıştır. Özellikle 31 Mart Askeri İsyanı'ndan sonra basına sansür getirilerek, meşrutiyet öncesinde ki duruma getirilmiştir. Hükümet, bu menfi gelişmelerin önüne geçebilmek ve matbuata bir düzen getirmek amacıyla 1909'da 37 maddelik bir Matbuat Kanunnamesi yayınlamıştır. BOA, Y.EE., 31/9.

dosya, hem de *Şûrâ-yı Ümmet* gazetesinde neşredilen yazı Şerif Paşa da kendisine bir kumpas kurulduğu izlenimi uyandırmıştır.

31 Mart Hadisesi'nden sonra Yıldız'da sabık dönemde İttihatçılara yönelik jurnallerin kimler tarafından yapıldığına dair çalışmalar başlatılmış, jurnal verenler tespit edilerek kara listeye alınmıştır. Bu jurnaller arasında Şerif Paşa'nın Stockholm büyükelçiliği yaptığı sırada Yıldız'a gönderdiği jurnallere de rastlanmıştır. Bu durum onun İttihatçılarda jurnalci yaftalamasına tabi tutulmasına ve Cemiyet-i Hafiye (gizli cemiyet) üyesi olmakla itham edilmesine sebep olmuştur (s.1).¹⁵⁰ Paşa, jurnal dosyasında isnat edilenlerin kamuoyunu aleyhine tahrik etmek ve öç almak için tertip edilen saçma sapan sözler olduğunu iddia etmektedir. Böyle bir dosyanın mevcut olsa bile Galip Bey'in bu dosyayı hangi sıfat ve salahiyetle eline geçirdiğini sormaktadır. Yıldız'da bulunan bu evrakların Divan-ı Harp nezdinde korunmuş olması ve o vasıta ile muamele görmesi gerekirken, *Şûrâ-yı Ümmet* gazetesinde bulunmasını, kendisinden öç alınmak şeklinde izah etmekte ve bunun hukukî teamüllere de aykırı olduğunu ifade etmektedir. Cemiyet'in haksızlıklarına tahammül edemeyerek, birkaç kez ihtarda bulunduğunu, ancak dikkate alınmadığından dolayı Cemiyet'ten ayrıldığını belirten Paşa, Cemiyet'ten ayrılalı dokuz ay olduğu ve jurnallerin Yıldız'dan Nisanda alındığı, birçok kişinin jurnal dosyasının yayınlandığı halde kendisi hakkındaki dosyadan şimdiye kadar neden söz edilmediğine bir anlam veremez. Birçok kişinin jurnalleri ile birlikte kendisinin jurnallerinin de neşredilmesi gerektiğini, hatta şimdi niçin neşredilmediğini merak ettiğini belirtmekte ve bu durumu ahmaklık olarak değerlendirmektedir (s.7). Kendisinin bin minnet rica ile Cemiyet'e kabul olduğu iddiasını reddetmekte ve bununla ilgili olarak elinde çok sayıda mektup olduğunu öne sürer ve buna örnek olarak da bir tanesini yayınlar (bkz. Ek1 s.8). Cemiyet'in Umur-ı Dahiliye Şubesi'ne memur Dr. Bahaeddin Şakir imzasıyla alınan bu mektupta, Paşa'nın istifa etme gerekçesine yer verilmektedir. Bu mektubu yayınlamayı düşünmediğini, mecbur edildiğini,

¹⁵⁰ II. Abdülhamit'in 14 Nisan'da tahttan indirilmesinden sonra Cemiyet, İttihatçılar haricindeki birçok kişiyi suçlu-suçsuz cezalandırmıştır. 31 Mart'tan sonra sıkıyönetimin getirilmesiyle Cemiyet karşıtları Cemiyet-i Hafiye yaftalamasına maruz kalmıştır. Mustafa Ragıp, Cemiyet-i Hafiye suçlamasıyla birçok kişinin işkence gördüğünü şu şekilde ifade etmiştir: "*Bir taraftan Türkiye Napolyon'u Şevket Paşa Cemiyet-i Hafiye müntesibini ve azası diyerek birçok mücahitleri Bekir Ağa'nın müthiş zindanlarına sokuyor, zalim işkenceleriyle tecziye kıldırıyordu... ki Sinop mebusu Rıza Nur Bey ile muharririnden Fuad Şükrü Bey'in yatak derününde muhtefi olduğu halde çıkarılıp Lütfü Fikri Bey tarafından meclis-i millide vükela-yı millete arz edilen sopa kırıkları, ta kökünden sökülmüş turnak parçaları bu mezalimi isbata kafidir.*" Mustafa Ragıp, *İttihad ve Terakki Cemiyetinin Fırıldakları Yahut Tarih-i Matem*, Arşak Garayan Matbaası- Bab-ı Ali Caddesi, Dersaadet 1328, s.9.

bu yüzden de üzüntü içinde bulunduğunu, fakat böyle bir mektubun eline geçmesinden dolayı da son derece memnun olduğunu ifade etmektedir. Bu mektubu yayınlamaktan maksadının hakikatleri ortaya çıkartmak olduğunu da belirtmektedir. Mektupta istifa etmesinin asıl maksadının Cemiyet'ten büyükelçilik görevi istediğini, ancak layık görülmediğinden istifa ettiği öne sürülmektedir. Ancak Paşa Cemiyet'ten ayrıldıktan sekiz ay sonra bu tür isnatların yapıyor olmasını düşündürücü bulmaktadır. Kendisi hakkındaki ithamlarla kendilerini müdafaa eden fesat bir mektubun eline geçmesiyle, Cemiyet'in aslında kendini müdafaa ettiği silahıyla, şimdi kendini savunmada kullandığını ifade etmektedir (s.9).

Şûrâ-yı Ümmet gazetesinin 1 Teşrinisani 1325 (16 Kasım 1909) tarihli nüshasında; meşrutiyet inkılabından sonra minnet ve rica ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kendini kabul ettiren Şerif Paşa'nın Pangaltı Kulübü'ne girdikten sonra Cemiyet'ten büyük elçiliği ve Ordular Süvari Müfettişliği'ni istemesinin Cemiyet'e girme maksadını ortaya koyduğu, ancak Cemiyet'in liyakatlı bulmadığı Şerif Paşa'ya bu görevlerin verilmediği, bunun üzerine gücendiği ve Cemiyet'ten istifa ettiği belirtilmektedir (s.2). Ayrıca gazetede Şerif Paşa'nın 31 Mart Hadisesi'nde parmağı olduğu, hadisenin onun Nişantaşı'ndaki evinde planlandığı ileri sürülmekte ve olay zamanında da İstanbul'da bulunmamak için Avrupa'ya kaçtığı ifade edilmektedir (s. 2). Şerif Paşa'nın İstanbul'dan kaçması 31 Mart Hadisesi'nin öncesinde, Abdülhamit'e verdiği jurnallere dair evrakı görmesinden sonraya rastlamaktadır. Zaten kendisinin de bu evrakı gördükten sonra "*Bu bizim asla hayrımızı mucip olmadı.*" (s.1) demesi de bunu doğrular niteliktedir.

Şerif Paşa'nın Kendisine Yapılan İsnatlara Cevabı

Şûrâ-yı Ümmet gazetesinde Şerif Paşa, Paris'teki irticanın başına geçtiğinden, burada neşrettiği *Meşrutiyet* gazetesinde hükümet-i meşruta (meclisle idare edilen hükümet) aleyhinde yayınlar yaptığından, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin aleyhinde bulunduğundan dolayı hainlikle suçlanmaktadır. *Şûrâ-yı Ümmet*, İttihat ve Terakki aleyhinde bulunmayı vatanın aleyhinde bulunmakla eş görmektedir.

31 Mart Hadisesi'ni çıkarılanların Bulgarlara ve Yunanlara bilerek hizmet ettiklerini belirten gazete, hafiye eskisi olarak damgaladığı Şerif Paşa'nın Aydın'da eşkıyalık yapan Çakıcı'dan¹⁵¹ daha menfur olduğunu ileri

¹⁵¹ Çakıcı, 1872 yılında doğan Çakıcı Mehmet Efe'dir. Çakırcalı Mehmet Efe'de denmektedir. Halk Çakırcalı ismini Çakıcı olarak kısaltmış, zamanla Çakıcı lakabıyla anılmıştır. Evliya Çelebi Afyon'da Çakırcalı isminde bir kazadan bahseder. Babasının da Çakırcalı Ahmet olarak tanınması Çakıcı ailesinin bu bölgeden İzmir'e geldiğini kuvvetlendirmektedir. Arkadaşlarıyla eşkıyalık yaparak hayatını ikame eden Çakıcı Mehmet Efe, zenginden

sürmekte, hatta Çakıcı ile mukayese yapmanın bile yazık olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca babasının Abdülhamit zamanında memlekette topladığı paraları bugün Şerif Paşa'nın millet ve vatanın felaketi için kullandığı ileri sürülmektedir (s.2).

Şerif Paşa gazetede kendisine isnat edilen suçlamalara *Şûrâ-yı Ümmet yahud Numune-i Denaet Risalesi* ile cevap verir. Şerif Paşa, *Şura-yı Ümmet* ve emsali bir iki gazetenin memleketin yararına değil, şahsi niyetlere ve alçaklıklara hizmet ettiğini, bu nedenle gazetedeki uydurma bir bendin yayınlanmasına da şaşırmadığını, bu yüzden alçak ve rezil bir yayın politikası takip ettiğini vurgulamaktadır. Bu tür gazetelerin meşrutiyetten ve hürriyetten dem vurdıklarını, ancak müşavereye ve hürriyete herkesten evvel karşı olduklarını, istibdattan nefret etkilerini yazmalarına mukabil istibdadı sağlamaştırdıklarını belirtmektedir. İttihatçıların “namus ve hamiyet kalmadı mı?” nidasıyla nerede erbab-ı namus ve haysiyet varsa ilan-ı husumet yaptıklarını ifade eden Paşa, meslek hastalıklarını tasvip etmediniz mi? emirlerine, keyiflerine tabi olmadınız mı? hainlikle suçladıklarını; (s. 3), hırsızlıklarından, kanunsuzluklarından bahsedildiğinde de mürtecilikle itham ettiklerinden bahsetmektedir. Bunların, menfaatlerini biraz tehlikede görecekt olurlarsa rüşvetten, iltimastan ve cinayetten dahi çekinmeyeceklerini ifade etmektedir. İttihatçıları insan şeklinde kan döken canavar fesatçılar olarak nitelendiren Paşa, bunlara cevap vermeğe tenezzül dahi etmenin doğru olmadığını, ancak namusuna dil uzatılmasından dolayı kendisini savunduğunu belirtmekte ve *Şûrâ-yı Ümmet*'e karşı meşru olduğunu söylediği müdafaasının okuyucular tarafından tarafsız bir şekilde muhakeme edilmesini istemektedir. Paşa'ya göre *Şûrâ-yı Ümmet*'in kendisi aleyhindeki bendiyle Paris'te Türkçe ve Fransızca olarak neşrettiği ve ücretsiz olarak dağıttığı *Meşrutiyet* gazetesinin önemini kırmak ve azaltmak istediğini ileri sürmektedir. Paris'te neşrettiği *Meşrutiyet* gazetesi ile İttihat ve Terakki'nin siyasî, idarî, malî ve sosyal politikalarını tenkit etmesi, adı geçen gazetenin

aldıklarını yoksullarla paylaşarak halk arasında sempati toplamıştır. Zenginlere zorla hayrat yaptırarak kamu yararına bir nevi hizmet ettiği söylenebilir. Çakıcı köy ve kasaba basan bir eşkıya değildir. Onun adını kullanan -muhtemel Arnavutköy Bayram Çetesi olsa gerek- bir çete bölgede terör estirir. Çakıcı halka zulüm yapan çeteleri de ortadan kaldırmıştır. “Kırserdarlığı” görevi ve belirli miktarda maaş bağlanılarak, silahlarıyla birlikte çete elemanlarının da yanında kalmasına izin verilerek ödüllendirilmiştir. Ancak o dağa çıkmaktan kendini alamamıştır. 1912 yılında Nazilli yakınlarındaki Karıncalı dağ mevkiinde yönetim güçlerince girdiği bir çatışma sonucu öldürülmüştür. Bkz. Şeref Üsküp, *Çakıcı Efe*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1975, s.29-30.

yurda girişinin engellenmesine yol açar¹⁵². Paşa arkadaşı Dr. Refik ile birlikte çıkarttığı gazeteyi kaçak yollarla memlekete sokmaya çalışır¹⁵³.

Paşa, neşredilen manasız bendin, kendisini bu mukaddes yoldan hiçbir zaman alıkoymayacağını, emin ve daimi adımlarla ilerlemekten geri durmayacağını ifade etmektedir. Bu çalışmalarının bütün entrikalara rağmen memlekette hakiki hürriyet tesis edilinceye kadar devam edeceğini ifade eden Paşa, milletin hukukunun iadesinin en büyük amacı olduğunu belirtmektedir. Paris'te hürriyete sahip çıkmak için neşrettiği *Meşrutiyet* gazetesinin memlekette hakiki meşrutiyetin yeniden ihdas edilmesi için İstanbul'da da intişar edeceğini ve daima millet menfaatlerini gözeteceğini ve onun sadık bir hizmetkârı olacağını vurgulamaktadır. Hürriyetin ilanıyla daha önce vaat edilenlerin verilmediğini, üstelik sabık dönemi hatırlatırcasına hürriyetlerin gasp edildiğini öne sürmektedir (s.4).

Şûrâ-yı Ümmet'te yer alan isnadların hiçbir esasa dayanmayan uydurmalar olduğunu ve bunları herkesin bildiğini, kamuoyunun bir kişinin haysiyetini takdir için gazetelerin yazılarına ihtiyacı olmadığını, her şeyi tarafsızca ve gözle görülür şeylere göre tetkik ettiğini ve ona göre hüküm verdiğini belirterek şunu ifade etmektedir: “*Kârlarını halkın zararına çalışarak elde eden birkaç rezilin, milli hukukumuzun savunmasını esas alan mesleğimizden dolayı bize karşı şiddetli muhalif olmalarından daha doğal ne olabilir.*” Sadece kendisi gibi muhalefetini neşriyatıyla açıktan açığa yapanlara karşı değil, faaliyetleri hakkında eleştiride bulunanlara karşı da şiddetli saldırılarda bulduklarını kimsenin unutmadığını belirtmektedir. Dünyanın hiçbir yerinde meşrutiyet taraftarlarının böyle hareket etmediğini, her memlekette kabul ve takip edilen bir tartışma usulünün var olduğunu ifade ederek, tartışmada itiraz edene karşı saldırgan bir üslupla değil, mantiki cevaplarla karşılık verilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Neşriyatlarında, kanuna aykırı olarak varlığını sürdüren Cemiyet'in hala hükümet işlerine karışmasından, kanuna uygun olmayan hareketlerde bulunmasından, Cemiyet'in ileri gelenlerinin suiistimallerinden, hırsızlıklarından ve tarafgirliklerinden bahsetmektedir. Bu yüzden Şerif Paşa, memlekette meşrutiyetin kuru bir söylemden ibaret olduğunu, kimsenin namusundan ve malından emin olmadığını iddia etmekte ve “*Matbuat ve toplantı hürriyetini ortadan kaldıran, ev basan, hapis ve sürgün eden, işkencelerle birçok masumu öldüren şahıslara hürriyetperver ve meşrutiyetin koruyucusu denilebilir mi?*” sorusunu sormaktadır. *Şura-yı Ümmet* gazetesinde yer alan ve kendisi hakkında iddiaları ve itirazları içeren makaleye karşı verdiği

¹⁵² BOA, MV., 133/79; BOA, MV., 137/55; BOA, DH.EUM.THR., 92/46.

¹⁵³ BOA, DH.ŞFR., 39/76.

cevapta, düşüncelerinin doğruluğunu, düşmanlarının eşkıyalıklarını ve alçaklıklarını ispat ettiğini söylemektedir (s.5).

Bu gibi iddialara ve itirazlara karşı *Şûrâ-yı Ümmet*'in bilinen bendinin; düşmanlarının alçaklığından ve eşkıyalığından başka neyi ispat ettiğini okuyucularının vicdanlarına havale etmektedir. Karşılıklı konuşmadan neden bu kadar korkulduğunu ve matbuatın neden kapatıldığını sorar ve matbuata getirilen sansürle bütün milletin susturulduğunu ortaya koymaktadır. Suçlamalara verdiği cevapların gayr-i vaki ise de bütün muhalifleri susturmaya cesaret edemediklerini belirten Paşa, Cemiyet'in kendisini II. Abdülhamit döneminde görev yaptığından dolayı suçladığını ifade etmektedir (s.6). O, hükümetin büyük çoğunluğunun Abdülhamit zamanında görev yapan seçkin kişiler olduğunu, kendisinin memuriyetine itiraz edenlerin o dönemde görev alan birçok devlet ricaline bu uygulamaları yapmadıklarına dikkat çekmektedir. O dönemde görev yaparken kimsenin adamı olarak çalışmadığını, kimseye intisab etmediğini, Abdülhamit'e makam elde etmek için yaklaşmadığını ifade etmektedir.

Amacının vatana hizmet etmek olduğunu belirtmeyi övünç duymak için yapmadığını söyleyen Paşa, vatan için yaptığı yardımlardan bahsetmeyi uygun görmemekte ve okuyucuların kendisini mağdur olarak görecekları ümidini taşımaktadır (s.9).

Şûrâ-yı Ümmet'te kendisi hakkında ehliyetsiz ve kifayetsiz olduğu, bu sebeple kendisine istediği görevlerin verilmediğine dair beyanların yer aldığını belirten Paşa, madem bu kadar ehliyetsiz ve kifayetsiz birinin nasıl olurda Bulgaristan Krallığı'nın gelişmesine ve 31 Mart'ın tertip ve icrasına ve Girit'in Yunanistan'a bağlanmasına hizmet ve delalet ettiğini sormaktadır. Bu iddiaları ortaya atanlarda mantık olmadığını belirten Paşa, onları boş kafalı herifler olarak nitelendirmektedir (s.12).

Cemiyet'in ortaya attığı isnadlarla asıl kendini kamuoyunda hem gülünç duruma düşürdüğünü, hem de değerini kaybettiğini belirtmektedir. Asılsız ithamlarda bulunduğunu iddia ettiği Cemiyet'i iktidarsız olarak niteleyen Paşa, halkın Cemiyet'in iyi niyet içinde olmadığını anladığını, dört beş aylık icraatının fenalık ve cinayetlerinin bunu güçlendirdiğini belirtmektedir. Cemiyet'in menfi uygulamaları karşısında ses çıkartmamış olsaymış bu tür karalamalarla karşılaşmayabileceğini düşünmektedir. Ancak o muhalefetini sadece kendisi için değil bütün Osmanlı milleti için istediğinin altını çizmektedir. Cemiyet'e girmenin bir şeref sayılmadığı gibi ayrılmanın da kabahat olmadığını söyleyerek şu soruyu sormaktadır: "*Hamiyet ve namusla hiçbir münasebeti olmayan nice haşerattan mürekkep Cemiyeti hala nazar-ı nasda mukaddes mi tanıtmak istiyorsunuz?*" *Şûrâ-yı Ümmet*'te yer alan

yazıda kendisinin Süvari Müfettişliği'ni istediğini, ancak on askere kumanda etmediği öne sürülerek verilmemesini eleştirir ve “*tayin buyurulan müfettişliğiniz acaba kaç nefere kumanda etmiştir*” diye de sormaktadır. Ayrıca Süvari Müfettişliği görevine getirilen zatın hangi okulda okuduğunun izah edilmesini istemektedir. Askerlikten istifa etmesine rağmen Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Komisyonu'ndan diplomasının talep edilmesine bir anlam veremez. Komisyon'a askerlikle ilişkisinin kalmadığına dair gönderdiği cevabî yazı üzerine, Komisyon bu defa askerî okul diplomasının olmadığı zannıyla Fransa Hükümeti'nden bilgi ister. Fransa Hükümeti'nin cevabî yazısında, Paşa'nın Saint Cyr Askeri Akademisi'nde okuduğu ve muktedir bir asker olduğu, arzu ettiği takdir de de Fransız ordusunda görmek istedikleri belirtilir (s.10). Bu cevabın Cemiyet'çe hoş karşılanmadığını ifade eder (s.11). Paşa da bunun üzerine Fransız ordusuna General rütbesiyle katılır (s.10).

Paşa, Paris'teki irticanın reisi olduğuna dair şayiaların asılsız olduğunu, asıl irticacı olanın Cemiyet olduğunu ileri sürmektedir. Burada irtica kelimesini de açıklamaktadır. İrticayı; meşrutiyetten ayrılıp istibdada dönmek şeklinde tanımlamaktadır. Memlekette irtica düşüncesinin olmadığını Zîrâ herkesin istibdad idaresinin ortadan kalkmasını arzu ettiğini, meşrutiyetin ilanının memlekette büyük bir sevinçle karşılandığını, şenlikler düzenlendiğini belirtmektedir.¹⁵⁴ Cemiyet'in iddia ettiği gibi ne Osmanlı'da ne de Paris'te irticanın olmadığını, Kanun-i Esasi'nin hükümlerinin hakkıyla tatbik edilmesini amaçladığını defalarca tekrar etmektedir (s.13).

İttihat ve Terakki'ye Eleştiriler ve Muhalefet

Şerif Paşa, herkese hürriyet, eşitlik ve adalet dağıtmak ve devletin mukadderatını muhafaza etmek için meşrutiyeti ilan ederek, Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyan İttihatçıların çok geçmeden iktidarı millet menfaatine değil şahsi çıkarlara hizmet eder hale getirmelerini şiddetle tenkit etmektedir. İttihatçıların gayr-i hukukî ve meşrutiyetin ruhuna aykırı hareket etmeleri üzerine onları tenkit ettiğini belirten Paşa, amacının millî menfaatlerin korunması ve millet-i Osmaniye'nin meşrutiyet umdeleri altında barış ve refah içinde yaşamasını temin etmek olduğunu ifade etmektedir. İttihatçıların menfi uygulamalarını ortaya döktüğü için Cemiyet tarafından karalandığını belirtmektedir.

¹⁵⁴ Meşrutiyetin ilanı memlekette bayram havasında kutlanır. O dönemi yaşamış olan Süleyman Numan, bu sevinci şu sözlerle ortaya koymuştur: “*Öyle bir iştirak ki haftalarca, aylarca, geceli gündüzlü evler, dükkanlar, sokaklar, pencereler, damlar insanlarla, bayraklarla, hürriyet ve millî renkli kokartlarla, şurutlarla doldu, boşaldı.*” Bkz. Süleyman Numan, “İnkılabımız”, *Musavver Muhit*, C. 1, S. 9, Kanun-i Evvel 1324, s.1409.

Cemiyet, Paşa'ya istediği görevleri vermemesini onun liyakat sahibi olmamasına bağlamaktadır. Bu nedenle Paşa, Cemiyet'e şimdiki müfettişlerde kendisinden ziyade bir ehliyet bulunduğuna delalet mi ettiğine dair bir soru sormaktadır. Bir işte ehliyeti olan herkesin bir memuriyet elde etme hakkına sahip olduğunu, ancak bunun Cemiyet'çe bir azarlama ve tersleme vesilesi olduğunu belirten Paşa, tensikat¹⁵⁵ uygulamasını da eleştirmektedir. Birçok memurun Cemiyet taraftarı olmasının tensikatla anlaşıldığını ileri sürmektedir. Cemiyet taraftarı olmayan memurların tensikata tabi tutulduğunu belirtmektedir. Kendisinin hiçbir zaman bu tür bir maksat taşımadığını ve ihtiyacının da olmadığını, buna da istifanamesini ve mektubu delil olarak göstermektedir. Bu tür maksat taşıyaymış kolaylıkla başarılı olabileceğini ifade etmektedir. Hem de millî menfaatlerin müdafaası uğrunda bunca külfetlere ve zorluklara da maruz kalmayacağını söylemektedir. Talat Paşa'nın 500 kuruşluk Posta Kâtipliği'nden Dâhiliye Nazırlığı'na ve Cavit Bey'in mektep hocalığından Maliye Nazırlığı'na atanmasını eleştirmektedir. Küçük çaplı memurların bir anda devletin önemli mercilerine getirilmesini tenkit etmekte ve memuriyetten bakanlığa terfi etmeyi usulsüz bulmaktadır. Kendisi de bir yere geçmek için her türlü aracı kullansaymış o zaman ayıplanacak bir iş yapmış olacağını belirtmektedir. Birçok kişinin önemli makamlara gelip, kendisinin ise faraza bir memuriyet istemiş olmasının töhmet addolunmasını manidar bulmaktadır. Bu sebeple birtakım yakıştırmalara maruz kaldığından bahsetmektedir (s.11). Usulsüz atamalar Cemiyet'in kadrolaştığını göstermektedir. Tensikati da kadrolaşmaya bir kılıf bulmak için kullandıkları da akla gelmektedir.

Onların halkı aydınlatmak ve hizmet etmek perdesine bürünerek milletin ikbal ve istikbaliyle oynadıklarını ve bundan da zevk aldıklarını belirtmektedir.

İddia edildiği gibi Bulgaristan Krallığı'nı ortaya kendisinin değil bilakis Cemiyet'in meydana getirdiğini ve bunun için Bulgaristan'dan rüşvet aldıklarını iddia etmektedir. Makedonya Rum ahalsinin aleyhine Bulgarların işlerini kolaylaştıranların ve Makedonya'daki çeteleri takip etmekle görevlendirilen askerlere bilgi verenlerin Cemiyet olduğunu ileri sürerek, memlekette Rum ve Ermenileri gücendirerek birliği bozmakla itham etmektedir.

İhtilaf ve tedenni cemiyeti olarak gösterdiği Cemiyet'in 31 Mart Hadisesi'ni tertip ettiğini ileri sürmektedir. Olayı çıkaranların

¹⁵⁵ Kelime manası düzene koymak ve ıslah etmek olan, mülki ve askeri alanlarda memur kadrolarına yönelik, çeşitli dönemlerde yapılan kadro ve maaş düzenlemelerine tensikat denir. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, TTK, Ankara 1984, s.90.

bulunamadığını, birçok mazlumun kanının döküldüğünü, orduyu da açılmak ve öldürmek için kullanarak tarih nazarında lekelediklerini ifade etmekte; 31 Martı şu şekilde tanımlamaktadır: “31 Mart faciası gayet cahilane son derece tarafgirane ve garazkârâne (garez ve düşmanlığa kapılarak) icraatın tevîd (doğurma) itdiği adem-i (yokluk) hoşnudi-i (razi, memnun) milliyenin umumi nefretin nümâyîş-i fi’liyesi idi.” (s.12).

Cemiyet’in meşrutiyetin ilanından sonra Kanun-i Esasi hükümlerine riayet etmediğini, katliamlar, haksız yere kazançlar elde ettiğini öne sürerek, bu kanunsuzlukların ancak anarşistlikle tanımlanabileceğini belirtmektedir. Onun Kanun-ı Esasi hükümlerini uygulamayarak, memlekette diktatörlük tesis ettiğini, istibdad döneminde iyi kötü bir ordunun kaldığını şimdi ise bozarak tefrikaya düşürdüğünü ileri sürmektedir.¹⁵⁶

İttihat Terakki’nin iktidarı elde ettikten sonra memleketin her tarafına yayılarak, halkın saflığından yararlanıp, tecrübesizliğinden istifade etmeye kalktığını belirten Paşa, Cemiyet’in 31 Mart’tan sonra memlekette irtica olduğunu yayma gayretini, yaptığı haksızlıkları, döktüğü kanları haklı göstermek ve aklanmak için yaptığını iddia etmektedir (s.13).

Paşa ile Cemiyet arasında siyasî tartışmalar arasında Girit meselesi önemli yer tutmaktadır. Cemiyet, Paşa’nın Girit’i Avrupa’ya ihsan ettiğini, buna karşılık Paşa ise Girit’i Fransa başbakanı Georges Clemenceau’ye ihsan eden kişinin meclis başkanı Ahmet Rıza olduğunu ileri sürer. Delil olarak da İstanbul’da Dışişleri Bakanlığı’ndaki muhabere evrakını göstermektedir. Ahmet Rıza’nın Paris’te meşrutiyet ilan edilmeden evvel neşrettiği *Meşveret* gazetesinde Girit’in Yunan asilerine verilmesi lüzumuna dair düşüncesini ortaya koyduğunu, Girit’te Osmanlı askerinin zulüm ve vahşet yaptığına dair asılsız isnatlarda bulunduğunu ifade eder. Bu sebepten Paris’te İttihat ve Terakki Cemiyeti, üçyüzbin imzalı bir mazbata ile Ahmet Rıza’yı Cemiyet’ten ve Osmanlılıktan uzaklaştırdığını belirtmektedir.

Paşa’nın tenkit ettiği isimlerden biri de Nazım Bey’dir. Nazım Bey’in Paris’te Café Sufle’de Yenişehirli Şefik Bey’le tartışarak kavga ettiklerini, bu yüzden polis komiserliğinde sorguya çekildiğini, bunun yüz kızartıcı bir hareket olduğunu ifade eden Paşa, böyle bir kişinin Meclis-i Mebusan’da başkanlık etmesini düşündürücü bulmaktadır (14). Paşa bir zamanlar Paris’te

¹⁵⁶ Cemiyet’in önemli bir kısmı küçük rütbeli mektepli zabıtlardan oluşmaktaydı. Bunlar İttihat ve Terakki Fırkası içinde siyaset yapmaktaydılar. Siyasî münakaşalar neticesinde başlangıçta Cemiyet’in içinde aktif rol üstlenenler, çıkarları zedelenenler farklı siyasal parti tesis ederek siyaset yapmaktaydılar. Zabıtlar arasındaki siyasî rekabet orduda bölünmüşlüğe sebep olmuştur. Bu nedenle ordunun siyasetten el çektilmesi için kanun hazırlanmasına dahi yol açmıştır.

Abdülhamit'in hafiyelerinden olup bugün Arap muhtariyeti fikriyle hareket eden Matran Paşa'nın evinde geceli gündüzlü içki alemini düzenlediğini, Nazım Bey'in sözüyle 3. Ordu subaylarının silahlarını millete doğrulttuğunu, bu subayların bu emre binaen hareket etmeleriyle millî onur ve haysiyetlerini ayaklar altına aldıklarını belirtmektedir. Zamanın kuvve-i galibe zamanı olduğunu ve onun önünde herkesin boyun eğdiğini, ancak zamanın her sırrı ortaya çıkardığını ifade eden Paşa, Cemiyet'in Çakıcı eşkiyasından korktuğunu, *Şûrâ-yı Ümmet*'in bir eşkiya ile kendisini mukayese ettiğini ve kendisinin Çakıcı'dan daha zalim olduğunu ileri sürmelerine içerlenmektedir. Çakıcı ve onun gibi hukuk dışı hareketlerde bulunan kanun tanımaz eşkiyalarla aynı kefeye konmasından son derece müteessir olur.

Şûrâ-yı Ümmet'i Cemiyet'in kabahatlerini gizlemek isteyen arsız çocukların yaygarasına benzetmektedir. *Şûrâ-yı Ümmet* sahibi Bahaeddin Şakir Bey'e bu gazetenin sermayesini nereden bulduklarını sormaktadır (s.15). Bu sermayeyi milletten soydukları paralarla elde ettiğini belirtmektedir. hukûk-ı vatan unvanıyla yayınlanan bu gazetenin daha baştan bu unvanı hak etmediğini Zîrâ bu gazetenin sûret-i tesisindeki bu namussuzluk vatanperver kisvesi altında haydutluk icra edilmesini en kuvvetli delil olarak göstermektedir. Bu kadar paranın kısa bir zamanda ancak soygunculukla elde edebileceğini ifade etmektedir. Onun Paris'te iki senelik kirlî hayatında adi bir fahişenin kesesine ihtiyaç duyduğunu belirterek, bu kadar serveti edinmesinin manidar bulunmasını istemektedir.

Millettten dolandırdıkları paraların bir kısmıyla da İsveç gazetelerinde aleyhinde makaleler yazdırdıklarını, tensikattan dolayı rütbesinin miralaylığa yüzbaşılığa kadar indirildiğini, gücendiğinden dolayı da hükümet aleyhinde neşriyatta bulunduğunu iddia ettiklerini belirtmektedir. Devamla rütbeden ve memuriyetten çoktan vazgeçtiğini, hayatını ve servetini uğursuz bir eşkiya çetesi olarak nitelendirdiği Cemiyet'in zulmüne uğrayan aziz milletin hukukunu savunmaya vakfettiğini belirten Paşa, millettten çaldıkları paraları yabancı gazetelerde aleyhinde yazdırdıkları makalelere harcayacakları yerde, milletin hayrına harcasalar daha iyi bir maksada hizmet etmiş olacaklarını söylemektedir (s.16).

Amacının Osmanlı vatandaşlarının uyanmasını ve Avrupa kamuoyunun aydınlatılmasını sağlamak olduğunu ifade eden Paşa, Cenab-ı Hakka vatanın selameti ve saadetini çalışanları mazhar etmesi için dua, farklı fikir taşıyanların hakkında da önce hidâyet ve pişmanlık, sonra da kahr ve lanet temenni ederek kendisine kendisi hakkındaki isnatlara cevap vererek sözlerini nihayete erdirir (s.13, 16).

Sonuç ve Tespitler

Şerif Paşa'nın İttihat ve Terakki'ye muhalif faaliyetleri ile *Şûrâ-yı Ümmet* gazetesinin kendisini ağır ithamlarla suçlayan yazısı üzerine savunma amaçlı kaleme aldığı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yasaklanan *Şûrâ-yı Ümmet yahud Numûne-i Denâet Risalesi* üzerine hazırlanan bu çalışmaya dair şu sonuç ve tespitlere yer verebiliriz:

1. 1908 özlemi içinde bir meşrutiyetçi olan Şerif Paşa, Stockholm Büyükelçiliği görevindeyken ikili davranış sergilediği görülmektedir. II. Abdülhamit idaresinin yıkılarak meşrutî bir idarenin tesisi için Avrupa'da İttihatçılarla işbirliği yaptığı gibi Yıldız'a İttihatçılar hakkında Jurnaller de gönderdiği sabittir. Bu durum Paşa'nın ne şiş yansın ne de kebab misali her iki tarafı da memnun eder bir davranış sergilediğini göstermektedir. Her iki durumda da nemalanmış olacaktı. Bu tutum onun makam hırsı içinde olduğunun göstergesidir.

2. Şerif Paşa'nın Cemiyetle fikir ve çıkar ayrılığına düşmesini, Abdülhamit idaresini devirip meşrutiyeti ilan etmek üzere birlikte hareket edenlerin, çıkar ve fikir ayrılığına düşülmesi ile bu birlikteliğin yerini düşmanlık almasıyla izah edilebilir. Görüldüğü gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti başta Şerif Paşa olmak üzere kendi tekeli dışında hareket edenlerden nefret etmektedir. Bu da Cemiyet'in başka görüş ve anlayışlara hayat hakkı tanımadığını ortaya koymaktadır. Cemiyet'ten ayrılmaların en temelinde de bu yatmaktadır. Farklı fikirlere sahip kişileri ve grupları hürriyet çatısı altında birleştirmeyi amaç edinen Cemiyet, meşrutiyetin ilanı üzerinden çok geçmeden ayrışmalara zemin hazırlayacak uygulamalara gitmiştir. Cemiyet'in farklı fikir ve düşüncede yer alan gruplara ve kişilere tahammülsüzlüğü, herkese adalet ve hürriyet verme idealinin çok uzağında kaldığını göstermektedir. Kendisine yakın olmayanlara Cemiyet-i Hafiyeye yaftası yakıştırarak uzaklaştırdığı görülmektedir.

3. Şerif Paşa kendisine isnat edilenlerin doğru olmadığını gerek *Meşrutiyet* gazetesi gerekse risalelerle cevap verme yolunu seçmiştir. Kendisi için ağır ithamlar ve yakışık sözler kullanıldığını belirten Şerif Paşa zaman zaman kendisi de benzer ifadeler kullanmaktan geri kalmamıştır. Bu ifadeler Cemiyet'in ve Şerif Paşa'nın siyasî anlaşmazlıktan da öte birbirlerine karşı hasımane bir tutum içinde olduklarının göstergesidir. Paşa Paris'te yayınladığı ve kaçak yollarla memlekete soktuğu *Meşrutiyet* gazetesinde Cemiyet ve hükümet aleyhine yayınlar yapmakta ve bu yayınlar Cemiyeti zaman zaman zor duruma düşürmektedir. Paşa'nın Cemiyet muhalifi hareketinin memlekette meşrutiyet ve Cemiyet karşıtlığının ortaya çıkmasında mühim rol ifa ettiğini söyleyebiliriz.

4. Şerif Paşa, kendisine isnat edilen makam düşkünlüğünün olmadığını bilakis vatanın sulh ve selameti için çaba gösterdiğini belirtse de I. Dünya Savaşı'nın kaybedildiğini anlamasıyla ülkeden kaçan İttihatçı liderlerden Mehmet Cavit Bey'le Cenevre'de yaptığı görüşmede millî bir mutabakatın sağlanmasıyla memleketin yeniden tensik ve ihyasına çalışılabileceğini, millî mutabakatın sağlanması durumunda da kendisinin başa geçebileceğini ifade etmesi makam ya da liderlik özlemi içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

5. İttihat ve Terakki Cemiyeti, muhaliflerin rütbelerini indirmiş, görevine son vermiştir. Şerif Paşa'nın muhalif tutumu general rütbesinin alınmasına yol açmıştır. Bu tutum meşrutiyetin ruhuna uygun bir teşebbüs değildir. Rütbesinin sökülmesi onu daha da ötekileştirmiştir. Fransız ordusuna general rütbesiyle katılımı hem ötekileştirilmesinin hem de kaybettiği makamı her nereden olursa olsun almak isteğinin bir göstergesidir.

6. Şerif Paşa muhalefetinin temelinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hiçbir siyasî oluşuma hayat hakkı tanımayan tekelci tavrının mühim bir tesiri olduğu söylenebilir, ancak Paşa'nın 31 Mart Askeri İhtilali sonrasında Yıldız'da yapılan tahkikatta ele geçen Jurnaller arasında Stockholm sefirliği döneminde Avrupa'daki İttihatçıları jurnallediği belgelere rastlanması Cemiyet'in Paşa'ya karşı tavrında değişikliğe yol açmıştır. Cavit Bey'in elinde isminin bulunduğu bir dosya görmüştür. Bu gelişmeler üzerine ortamın gerginliğinden de istifade ederek Paris'e kaçmıştır. Onun memleketten kaçarak muhalif bir tutum sergilemesinde hem Paşa'nın verilen görevi beğenmemesi hem de Cemiyet'in Jurnallere ulaşması önemli rol oynamıştır. Burada şu soru akla gelebilir; "*Paşa, Cemiyet meşrutiyet düsturlarına göre hareket etmiş olsaydı muhalif olmayacak mıydı?*" Tespitlerimiz Cemiyet'in jurnallerden dolayı hakkında nasıl bir hüküm verilebileceği öngörüsüne sahip olması onun ülkeden kaçarak muhalif bir grup oluşturmasına yol açmıştır.

7. Paşa kendisi için hiç de hayırlı olmadığını ifade ettiği jurnal dosyası üzerine ne ile karşılaşacağını iyi bildiğinden Avrupa'ya kaçar. Bundan sonra Cemiyet'e karşı siyasî ve ahlakî bir savaş başlatmış, Cemiyet'in tasvip edilemeyecek olan meşrutiyetin ruhuna aykırı uygulamalarını muhalefetine dayanak olarak kullanmıştır.

8. Şerif Paşa ile ilgili bir başka tespit Cemiyet'in kendisini Cemiyet-i Hafiye olarak suçlamasıdır. Bu ithamın temelinde Paşa'nın Yıldız'da ele geçirilen jurnallerinin büyük bir payı olduğunu söyleyebiliriz.

9. Paşa'nın Risalesi meşrutiyetten sonra menfaat çatışmalarının siyasî ve ahlakî taşkınlıkları ortaya koyması bakımından oldukça dikkat çekicidir.

10. Paşa Osmanlı'ya ve halifeye yürekten bağlı olduğunu ifade etse de Paris Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin taksiminden faydalanarak sözde bir Kürt devleti kurmak için Kürt delegesi sıfatıyla bu toplantıya katılarak sözde Kürt isteklerini sunmuştur. Bu tutumu onun hilafete bağlı olup olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Konferans'ta sırf makam elde etme adına Ermenilerle yaptığı ittifak onun nasıl bir ruh hali içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

11. Meşrutiyete gönülden bağlı olsa da tespitlerimiz onun makam hırsına sahip bir kişilik olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye 1. Şube (DH.EUM. 1.şb.), 14/3, 17 Zilkade 1332.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat Kalem-i (DH.EUM.THR.), 48/12, 24 Şaban 1328; 91/74, 18 Şevval 1327; 92/46, 7 Zilkade 1327.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS.), 18/37, 19 Cemaziyelevvel 1332.

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Kalem-i (DH.MUİ.), 113/66, 17 Şaban 1328; 113/66, 17 Şaban 1328; 88/35, 17 Rebiülahir 1328.

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Kalem-i (DH.MUİ.), 25-2/7, 27 Rebiülevvel 1327.

Dahiliye Vekaleti Emniyeti Umumiye Tahrirat (DH.EUM.THR.), 92/46, 7 Zilkade 1327.

Hâriciye Nezareti Siyasî (HR.SYS.), 2266/7, 14 Eylül 1914; 2443/67, 26 Teşrinisani 1917; 2446/2, 1 Kanunusani 1918; 41/19, 29 Haziran 1901; 2266/7, 14 Eylül 1914.

İrade Askeriye (İ.AS.), 82/1327/Ra-23, 13 Rebiülevvel 1327; 48/75, 16 Mart 1909.

İrade Hariciye (İ.HR.), 413/1326/C-11, 9 Cemaziyelahir 1326; 413/1326/C-13.

İrade Hususi (İ.HUS.), 33/1312/B-O67, 18 Recep 1312; 62/1315/L-024, 9 Şevval 1315; 76/1317/Ra-64, 28 Rebiülevvel 1317; 88/1319/S-04, 3 Safer 1319.

İrade Taltif Kısmı (İ.TAL.), 104/1314/R-047, 8 Rebiülahir 1314; 192/1317/C-172, 5 Cemaziyelahir 1317; 319/1321/N-109, 24 Ramazan 1321; 456/1326/Ş-029, 6 Şaban 1326; 460/1327/M-28, 26 Muharrem 1327; 107/1314/B-038, 19 Recep 1314; 158/089, 01 Recep 1316.

Meclis-i Vükelâ (MV.), 133/79, 19 Şevval 1327.

Yıldız Esas Evrak (Y.EE.), 14/207, 1 Rebiülevvel 1326.

Yıldız Esas, Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, 86/32-3186.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.), 309/38, 6 Rebiülahir 1326.

Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşelik (Y.PRK.EŞA.), 29/3, 16 Şevval 1315.

Yıldız Perakende Evrakı Name-i Hümayunlar (Y.PRK.NMH.), 10/73, 1 Şaban 1326.

Yıldız Perakende Evrakı Posta ve Telgraf Nezareti Maruzatı (Y.PRK.PT.), 16/124, 13 Şevval 1315; 16/124, 13 Şevval 1315; 17/33, 29 Şevval 1315.

Yıldız Perakende Hariciye Nezareti (Y.PRK.HR.), 31/55, 22 Cemaziyelahir 1319.

Yıldız Perakende, Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.), 41/66, 19 Zilhicce 1312.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat (Y.A.HUS.), 382/105, 22 Şevval 1315.

Yıldız Sarayı Arşivi Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS.), 417/45, 13 Rebiülevvel 1319.

Yıldız, Ticaret ve Nafia Nezareti Maruzatı (Y. PRK. TNF), 19/1327/Ra-04, 8 Rebiülevvel 1327.

b) Başbakanlı Cumhuriyet Arşivi

BCA, Sayı: 3/11729, Dosya: 15-115, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 123.67.8, Tarih: 16/8/1950.

II. Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

MMZC, Cilt. 1, İnikad 14, 26 Şubat 1336 (1920).

III. Süreli Yayınlar

İfham gazetesi, Peyam-ı Sabah, Vakit, İkdam, Şura-yı Ümmet, Tanin, Osmanlı, Meşveret, Mizan, Musavver Muhit.

IV. Telif ve Tedkik Eserler

“Fetva”, *Osmanlı*, sayı 58, 2 Nisan 1316, s. 1.

Abdurrahman Şeref Efendi, *Son Vakanüvist Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*, (haz. Bayram Kodaman - Mehmet Ali Ünal), TTK Yay., Ankara 1996.

AHMAD, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, (çev. Fatmagül Berktaş), Kaynak Yayınları, İstanbul 1986.

AHMED, Kemal Mazhar, *Birinci Dünya Savaşında Kürdistan*, (trc. M. Hüseyin), Doz Basım Yayın Ltd. Şti., İstanbul 1996.

Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1956.

Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, Cilt 1, (yay. haz. Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar), Nehir Yay., İstanbul 1993.

Ahmet Rıza, “İslahat Tasviri”, *Meşveret*, Sayı 22, 27 Teşrin-i Evvel 1312, s. 3.

Ahmet Rıza, “Mukaddime”, *Meşveret*, Sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1311, s. 1.

AKGÜL, Suat, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1992.

AKŞİN, Sina, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Kırılgaç Yay., İstanbul 2006.

- AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, TTK Yayını, Ankara 1988.
- ALAKOM, Rohat “Bir Esrar Perdesinin Aralanması, Kürt Şerif Paşa'nın Ölüm Tarihi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 162, Haziran 1997.
- ALAKOM, Rohat, *Bir Kürt Diplomatının Fırtınalı Yılları, General Şerif Paşa (1865-1944)*, Stockholm 1995.
- Ali Cevat, *II. Meşrutiyetin İlanı ve 31 Mart Hadisesi*, (yay. haz. Faik Reşid Unat), TTK Yay., Ankara 1960.
- ALKAN, Ahmet Turan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Cedit Neşriyat, Ankara 1992.
- ANDAY, Kadri Raşid, *Kadri Raşit Anday Hatıraları, Canlı Tarihler*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1993.
- AŞAN, Aziz, *Şeyh Sait İsyanı*, Sitem Ofset, İstanbul 1991.
- AYDIN, Suavi, *Mardin: Aşiret, Cemaat*, Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2001.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 1,2,3, TTK, Ankara 1983.
- BİRİNCİ, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah Yayınları, İstanbul 1990.
- BİRİNCİ, Ali, *Tarihin Gölgesinde*, Dergah Yayınları, İstanbul 2001.
- Bruinessen, Martin Van, “Osmanlıcılıktan Ayrılmaklığa: Şeyh Sait Ayaklanmasının Dini ve Etnik Arka Planı”, (çev. Levent Kafadar), *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İstanbul 1992.
- BULUT, Sedef, *Paris Barış Konferansı'nda Şerif Paşa'nın Faaliyetleri ve Doğu Anadolu Ahalisinin Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.
- ÇANKAYA, Ali Mücellitoğlu, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 3, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969.
- ÇAY, Abdülhaluk, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Turan Kültür Vakfı, Ankara 1996.
- ÇULCU, Murat, *Osmanlı'da Çağdaşlaşma Taassup Çatışması*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *31 Mart Vakası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986.
- DURU, Kazım Nami, *Nasıl Oldu*, Selanik 1326 (1910).
- DURU, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Milliyet Yay., İstanbul 1978.

- Ermeni Araştırmaları I: Türkiye Kongresi Bildirileri*, (yay. haz. Şenol Kantarcı), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara 2003.
- ESATLI, Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?*, Hürriyet Yay., İstanbul 1975.
- ESENGİN, Kenan, *Kürtçülük Sorunu*, Su Yayınları, İstanbul 1976.
- Göztepe, Tarık Mümtaz, *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahidettin, Mütareke Gayyasında*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1969.
- Halil Ganem, "Kanun-i Esasi", *Meşveret*, Sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1311, s.2-3.
- Hüseyin Cahid, "Ordu ve Siyaset", *Tanin*, Sayı 209, 16 Şubat 1324, s.l.
- Hüseyin Cahid, "Askerler ve Cemiyet", *Tanin*, Sayı 416, 13 Teşrin-i Evvel 1325, s.l.
- İMBERT, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri Türkiye'nin Meseleleri*, (çev. Adnan Cemgil), Engin Yayınları, İstanbul tz.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Meşrutiyetten Mütarekeye; Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Yılları, 1909-1918*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yay., İstanbul 2004.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Son Osmanlı Son Saltanat Sultan Vahideddin*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 2003.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Yıldız ve Jön Türkler: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Gizli Tarihi*, (yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 1999.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Yıldız ve Jön-Türkler: İttihad-Terakki Cemiyeti'nin Gizli Tarihi*, Temel Yay., İstanbul 1999.
- Kadri Cemil Paşa, *Doza Kürdistan*, (yay. haz. Mehmet Bayrak), Öz-Ge Yay., Ankara 1991.
- KIZILKAYA, Muhsin, Halil Nebiler, *Dünden Yarına Kürtler*, Yurt Kitap, Ankara 1991.
- KİRİŞÇİ, Kemal ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, (çev. Ahmet Fethi), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1997.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali, 1839-1922: Prosopografik Rehber*, İstanbul 1999.
- KURAN, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt Matbaası, İstanbul 1959.
- KURAN, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul 1945.
- KUTLAY, Naci, *İttihat ve Terakki ve Kürtler*, Beybun Yay., İstanbul 1992.
- MALMİSANİJ, Abdullah Keskin, *Kürt Terakki ve Teavün Cemiyet ve Gazetesi*, Avesta Yay., İstanbul 1999.

- Mehmed Selahaddin, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı*, (sdl. Ahmet Varol), İnkılap Kitapevi, İstanbul 1990.
- Mehmet Murad, "İyd-ı Millî", *Mizan*, Sayı 3, 23 Kanun-ı Evvel 1312, s.1.
- Musavver Muhit*, Cilt 1, Sayı 3, 2 Teşrîn-i Sani 1324, s.44-45.
- Musavver Salname-i Servet-i Fünûn, Birinci Sene*, (hazl. İsmail Suphi - Mehmed Fuad), Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul 1326 (1910).
- Mustafa Ragıp, *İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Fırıldakları Yahut Tarih-i Matem*, Arşak Garayan Matbaası- Bab-ı Ali Caddesi, Dersaadet 1328.
- Okday, Şefik, *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*, Marsan Matbaacılık, İstanbul 1986.
- OLCAY, Osman, *Sevr Antlaşmasına Doğru: Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1981.
- ÖKE, Mim Kemal, *Belgelerle Türk İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992.
- ÖZGÜL, Metin Kayahan, *Türk Edebiyatında Siyasi Rüyalar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989.
- ÖZOĞLU, Hakan, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, (çev. Nilay Özok GÜNDOĞAN, Azat Zana Gündoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.
- ÖZTUNACAY, Bahattin, *Hatıra-i Uhuvvet: Portre Fotoğraflarının Cazibesi 1846-1950*, Aygaz Yayınları, İstanbul 2005.
- PRICE, M. Philips, *Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1969.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih*, Cilt 1, İmge Kitabevi, Ankara 1992.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşımızda Türk-Afgan İlişkileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002.
- SASUNİ, Garo, *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri*, (çev. Bedros Zartanyan-Memo Yetkin), Med Yayınevi, İstanbul 1992.
- Süleyman Numan, "İnkılabımız", *Musavver Muhit*, Cilt 1, Sayı 9, Kanun-ı Evvel 1324, s.1409.
- SELVİ, Haluk, *Millî Mücadele'de Erzurum, (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000.
- Şehzade Ali Vasıb Efendi, *Bir Şehzadenin Hatıratı: Vatan ve Menfada Gördüklerim ve İşittiklerim*, (haz. Osman Selahattin Osmanoglu), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004.
- ŞEMSİOĞLU, Ahmet Kemal (Şemkıl), "Halaskar Zabitan Grubunun İçyüzü", *Tarih Hazinesi*, Cilt 2, Sayı 161, 1952.

- Şerif Paşa, *Bir Muhalifin Hatıraları, İttihat ve Terakki'ye Muhalefet*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990.
- Şerif Paşa, *Şura-yı Ümmet yahud Numune-i Denaet Risalesi*, Imprimerie A. G. Hoir, Paris 1325 (1909)
- ŞİMŞİR, Bilal N., *Kürtçülük, (1787-1923)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.
- Timur, Taner, “Şerif Paşa ve Meşrutiyet Gazetesi”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 72, 1989, s.17-20.
- TİMUR, Taner, *Yakın Osmanlı Tarihinde Aykırı Çehreler*, İmge Kitabevi, 2006.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Hürriyetin İlanı*, Baha Matbaası, İstanbul 1959.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1984.
- ULUBELEN, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1991.
- ÜSKÜP, Şeref, *Çakıcı Efe*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1975.
- VARDAR, Galip, *İttihat ve Terakki İçinde Dönerler*, (haz. Samih Nasuh Kansu), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1960.
- YILDIZ, Hasan, *Fransız Belgeleriyle Sevr, Lozan, Musul Üçgeninde Kürdistan*, Koral Yayınları, İstanbul 1991.
- YILMAZ, Durmuş, *Musul Meselesi Tarihi*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2003.
- ZÜERCHER, Eric Jan (der.), *İmparatorluktan Cumhuriyete: Türkiye’de Etnik Çatışma*, İletişim Yay., İstanbul 2004.

1. EK:

ŞÛRÂ-YI ÜMMET YAHUD NUMUNE-İ DENÂET RİSÂLESİ

[1] Şûrâ-yı Ümmet namıyla tekrar neşredilmekte olan gazetenin 3 Teşrinisani 1325 tarihli nüshasında şahsımıza aid fıkra-i âtfiye görüldü.

Abdülhamid zamanında Stockholm Sefiri

Şerif Paşa

Meclis-i Meb'ûsân'ın yevm-i küşâdında Çırağan Sarayı'nda bulunduğumuz bir sırada Emniyet-i Umumîyye Müdürü Galip Beyefendi'nin elinde içi evrâk ile dolu membûr bir zarf nazar-ı dikkatimizi celb itdi. Dikkat itdik. Zarfın üzerinde şu kelimeler okunuyordu: "Stockholm Sefiri sabık Şerif Paşa'nın vaktinde Abdülhamid'e virdiği jurnaller dosyası.

Bil'âhire Galip Bey'in bu zarfı nazırlardan birine teslim itdiğini gördüm. Bu bizim asla hayrımızı mücib olmadı. Zîrâ bin minnet ve ricâ ile İttihâd ve Terakki Cem'iyeti'ne kendini kabul itdiren Şerif Paşa, Pangaltı Kulübü'ne intisâbından sonra Cem'iyet'ten sefir-i kebîrlîğe ta'yînini, sonrada Ordular Sûvâri Müfettişliği iltimâsını talep itmesi üzerine Cem'iyet'e ne maksad ile girmiş olduğunu ta'ayyün itmişti. [2] Boş herif lakabıyla mevsûm Şerif Paşa'nın sefirliğe adem-i liyâkati cümlece müsellemler olduğu gibi şimdiye kadar on nefere kumânda itmemiş bir sûvâri zâbitinin müfettişliğe ta'yînine Cem'iyet'in katiyen delâlet itmeyeceği kendisine ifhâm idilince muğberr olmuş Cem'iyet'den istifâ itmiş ve 31 Vak'a-i İrticâ'iyyesi'nde en ziyâde medhâldâr bulunanlardan biri olmuşdu. 31 Vak'asından evvel Kamil Paşa'nın ilk meşrutiyet darbesinin esâsı, Şerif Paşa'nın Nişantaşı'ndaki hânesinde kurulmuş ve vak'a zamanı İstanbul'da bulunmamak için Avrupa'ya savuşmuşdu. Cem'iyeti bomba ile atacaklara servetinden büyük bir kısmını fedâ îdeceğini Şerif Paşa o vakt söylemişti. 31 Vak'asından sonra Yıldız, Hareket Ordusu tarafından zapt idildiği zaman, evrak-ı tedkike me'mûr zâbit, Şerif Paşa'nın jurnallerini ilk bulan olmuş ve bu hususta kemâl-i hayretle bize ma'lûmât vermişti. İşte zamanı görmeli ki "Bu Şerif Paşa bugün Paris'deki irticâ'iyyenin başına geçerek hükümeti meşrûta aleyhinde *Meşrûtiyet* gazetesi neşrediyor. İttihâd ve Terakki Cem'iyeti'nin değil bugün vatanın aleyhinde bulunuyor ve harâbesine çalışıyor. Bir hâin-i vatan, dîn ü devlet kesiliyor. 31 Mart Vak'asında Bulgaristan'ın kolayca krallığı iktisâbına hizmet idenler bu günkü ef'âlleriyle kısmen geri gelmekte olan Girid'in idâre-i Osmâniye'den çıkmasına binâenaleyh Yunan hesabına bilerek hizmet idiyorlar. Âile ve hânedâm için ne şeref??? Vatan için ne felâket! Hafîye eskisi Şerif Bey'in aldığı vaz'iyet Aydın'ı dehşete viren Çakıcı'nın ef'âlinden daha menfûr olmağla beraber ondan daha çok âcizâne, hâinâne ve miskinânedir. Hatta Şerif Bey'i Çakıcı ile mukâyese itmek adeta yazıktır. Çünkü Çakıcı'nın canavarlığına, hûn-rîzliğine rağmen hiç olmazsa cesâreti, maksad-ı mel'ûnânesi uğrundan hâyat-ı istihkâra cüreti vardır.

Şerif Bey de ise, serâpâ aciz, serâpâ zillet, serâpâ miskineten başka bir şey yoktur. Babasının memleketten topladığı Abdülhamid sâyesinde kendisinin [3] milletten gasbetdiği paraları bu gün milletin harâbiyesi için sarf eyliyor, bu mukaddes vatan, bu mazlûm milletin felâketine çalışanları Allah'ın kahreyleyeceğine emsâliyle kâ'iliz. Şerif Bey, Abdülhamid'in âkıbetine düçâr olmağa lâyıktır.

Şûrâ-yı Ümmet ile emsâli bir iki gazetenin menâfi'-i vataniyeye değil, ağız-ı şahsiye ve süfliyyeye hâdim olduğunu çokdan beri bildiğimizden aleyhimizde ne gibi bir maksad-ı mel'anetkârane tasnî' idildiği âşikâr olan bu bendin mütâlaasından müte'accip olmadık. Şûrâ-yı Ümmet ile rûfekâ-yı habâsetinin koleksiyonlarına -izâ'a idilecek vakte acımayarak- bir göz gezdirmek zahmeti ihtiyâr idilecek olursa neşriyat-ı mütemâdiyelerinin en denî, en sefîli ağız ve âmâl-i zatîyyeye ma'kes olduğu derhâl tebeyyün ider.

Memleketimizde bu gün sâhib-i vicdân hiçbir zât yoktur ki bu gazetelerin ne gibi bir âlet-i tehdîd, nasıl bir vâsita-i cerr-i menfâ'at olduğunu bilmesun. Erbâb-ı idrâk yaldızlı kelimeler, sâhte nâmlar ile aldatılamaz. ef'âle bakar neticeyi arar. Bundan dolayı değildir ki tâkib itdikleri maksad menfuru ihfâ ve bazı sâdedilâne iğfâl zuamıyla kullandıkları şa'saali unvanlar setr-i hakikate mâni' olamayarak mâhiyetleri inzâr-ı âmmede tecellî itmiş ve tabîr-i âmiyânesiyle foyaları meydâna çıkmıştır. Meşrûtiyetden, hürriyetden dem vururlar, herkesden evvel müşâvereye, hürriyet, fikir ve vicdâna manî' olurlar. İstibdâddan müteneffiriz derler. İstibdâdın temelini tarsîn iderler. Nâmus ve hamiyet kalmadı mı? Terânesiyle nerede erbâb-ı nâmus ve haysiyet varsa i'lân-ı husûmet iderler. Mahvına yürürler. En büyük bir hulûs niyetiyle "bu meselede hatâ itdiniz" denildi mi? müşkilât-ı ehadâtından başka bir maksad olmadığına hüküm iderler. Meslek sakîmlerini tasvîb itmediğimiz, emirlerine keyiflerine tâbî' olmadığınız mı hâ'in derler. Sû-i isti'mâllerinden [4] sirkatlerinden, şekâvetlerinden bahs itdiniz mi mürteci' alçaklılığını takarlar, asarlar, keserler.

Hele gayr-ı kâbil hitâb bu hayduklar menfaatlerini, mevki'lerini biraz tehlikede görecektir olurlarsa cinayetlerin eşna'mını irtikâbdan çekinmezler.

İşte bu gün karşımıza çıkan düşmanlar insan şekli zâhirisi altında hûn-rîz canavarlar sırtında bir sürü eşrârdan ibâret olduğundan bu gibi mahlukâta cevab vermeği değil tenezzül hatta sıfat-ı insâniyet ile gayr-ı kâbil te'lif addetmekle beraber vakt-i kıymetdârımızın bir kısmını fedâ ederek söyleyeceğimiz birkaç sözün hayâtına ve ondan daha muazzez olan nâmûsuna tecâvüz idilen bir şahsın düşman bi-hayâsına karşı meşrû' olan müdâfa'ası kâbilinden telakkî edilmesini kâri'lerimizin bî- taraf muhâkemesinden, pek vicdânlarından bekleriz.

Şûrâ-yı Ümmet bu bendi neşretmesindeki maksadı nedir? Bizi güya teşhîr ile neşriyatımızın ehemmiyetini kesr ü tenkîs ve belki neşriyatımızın inkitâ'ına muvaffâk olunur mütâla'asıyla tehdîd.

Evvel be-evvel arsız düşmanlarımıza açık ve yüksek bir Alman ile ihtâr idelim ki bu gibi yâreler bizi ta'kîb itdiğimiz tarîk-i mukaddesde emîn ve dâ'imî adımlarla ilerlemekten hiçbir vakit men' idemez. Bu ictihâ,ı vatan-ı mu'azzezimizde hürriyet-i hakikiyye te'sis idinceye kadar -her dürlü entrikalara rağmen- devâm idecek ve ma'sûm milletin hukûk-ı mağzûbesinin i'âdesini gâye-i emel ve sa'âdet bilecektir. Bu gün sâye-i hürriyet de bi'l-mecbûriye Paris'de neşrettiğimiz *Meşrûtiyet*, vatanda meşrûtiyet-i hakikiyenin tekrârı ile İstanbul'da intişâr idecek ve dâ'imâ menâfi'-i milliyenin sâdik bir hizmetkârı kalmakla mübâhî olacaktır.

[5] Hakikiyetten bir şmeme bile ihtivâ itmeyen bu gibi isnâdât hedefi tâ'rîz idilenlere değil, mertebelerine ibrâz zarar ider. Çünkü hiçbir esâsa istinâd itmeyen bu kâbil erâcif yığımı kendi kendine yıkılarak setrine yeltendikleri cibilliyet-i süfliyelerini ezhâr ve nâmûs-ı vicdân düşmanı olduklarını isbât ider. Fakat ne boş zahmet... Bu hakikatleri bilmeyen kalmadı mı ki...?? Hem efkâr-ı umûmiye bir şahsın mâhiyetini takdîr için gazete bendlerine muhtâc değildir. O, ef'âl ve harekâtı bî- tarafâne tedkîk ider. Tedkîkât-ı ile meşhûdât ve mahsûsâtını merc eyler. Ona göre hüküm verir.

Kârlarını menâfi'-i umûmiye zararını te'mîn iden birkaç rezilin hukûk-ı milliyemizin müdâfa'asına ma'tûf olan mesleğimiz dolayısıyla aleyhimize bu kadar şiddetle ateşler püskürmelerinden tabî'i ne olabilir?

Bizim gibi açıktan açığa neşriyat-ı muhâlefetkârânede bulunanlara değil meslekleri hakkında cüz'î tenkîdâne kalkışanlara karşı kudurmuş kelbler gibi saldırdıklarını kimse unutmamıştır. Bilmeyiz ki dünyanın hangi noktasında meşrûtiyet tarafdarları böyle hareket

itmişler ve idiyorlar. Her memleketde kabûl ve ta'kib idilen bir usûl-i münâzara ve münâkaşa var. Mu'terizlere karşı kullanılacak lisân, sokak köpeklerinin av'avesi kabilinden vahşiyâne hücumlar değil mantıkî cevâblardır. Biz neşriyatımızda vakâyi'a istinâd iderek hilâf-ı kanûn mevcûdiyetini muhâfaza iden Cem'iyet'in hâlâ umûr-ı hükûmete vukû'bulan müdahelât-ı gayr-ı meşrû'asından, erkân-ı Cem'iyet'in sû-i isti'mâlâtından, sirkatlerinden, tarafgîrliklerinden delâ'il ve emârâtıyla bahs idiyoruz. Memleketimizde meşrûtiyetin bir kuru nâmdan ibâret olub kimsenin hayâtından, nâmûsundan, mâlından emîn olmadığını iddi'a idiyoruz. Hürriyet-i matbû'ât, hürriyet-i ictimâ'ı lağveden, ev basmak habs ü nefy itmek işkencelerle bir çok ma'sûmlar öldürmek usûlünü ihyâ ve tatbik eden eşhâsa hürriyet-perver ve hâmî-i meşrûtiyet denilir mi? Su'âlini îrâd idiyoruz. Kâri'elerimizin vicdânına mürca'atla sorarız ki bu ve bu gibi müdde'îyyât ve itirazâta karşı **[6]** Şûrâ-yı Ümmet'in ma'hûd bendi sâdik ifâdemizden, düşmanlarımızın şekâvetinden, denâ'etinden başka neyi isbât ider. Dediklerimiz gayr-i vâki' ise de neden dolayı tezkîbe, delâ'il-i mukni'a ile bizi ve bizimle beraber bi'l-cümle mu'terizini iskâta cesâret idemiyorlar. Evet neden dolayı insanca mübâhaselerden bu kadar korkuyorlar? Neden dolayı matbû'âtın ve onunla beraber bütün milletin dilini kesiyorlar?

Hücum "Abdülhamid zamanında Stockholm sefiri Şerif Paşa" cümlesiyle başlıyor. Abdülhamid zamanında me'mûriyetde bulunmak neden dolayı bir kabâhat addediliyor. Hem bizim için kabâhat addedilen bir keyfiyet niçün başkalarına teşmîl idilmiyor? Hey'et-i hâzıra-i hükümetimizin yüzde doksan dokuzu Abdülhamid zamanında bizim gibi ale'l-husûs bu günkü erkân-ı hükümetin ekserisi o zamanın ricâl-i mümtâzesinden idi. Dimek sükût-ı kabâhatın afvına kifâyet idiyor. Abdülhamid zamanında bizim sefirligimize i'tiraz idiliyor da Hakkı Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa, Rıfat Paşa, Necmeddin Molla gibi Abdülhamid'in hidemât-ı husûsiyesinde buldukları cümlenin ma'lûmu olan zevâtın hey'et-i vekîleye dâhil bulunması ve â'yân-ı kirâm hazerâtının ekseriyeti azimesi hakkında bir şey denilmiyor. Eğer Abdülhamid zamanının sefiri demek ile.. Paşa gibi (İzzet Kavli) ...Paşa gibi (Tahsin Kavli), ...Molla Bey gibi (İzzet, Tahsin Kavli) bizi hâkan-ı sâbıkın gözdeleri zümresinden addediyorlarsa bunda da isâbet itmiyorlar. Çünkü biz hiç bir paşaya yâhûd beyefendiye intisâbla te'mîn-i mevki' itmediğimiz gibi Abdülhamid'in de teveccüh-ı mahsûsasına mazhar olmadık. Eğer olaydık, merhûm pederimin ilerice devam iden hastalığı esnâsında İstanbul'a gelip de kendini firâş-ı ızdırâbında olsun görebilmek ve vefâtında cenâzesinde bulunarak son bir vazîfe-i ferzendâneye ifâ idebilmek sa'âdetinden mahrûm kalmazdık.

Bu kadar bi-ser ü bûn azviyyât kâ'illerinin hamâkatuna delâlet ider.

"Şerif Paşa'nın jurnal dosyası" ta'bîri efkâr-ı umûmiyeyi aleyhimizde tahrik için bir i'tinâ-yı mahsûs ile tertîb edilmiş. Fakat en sathî bir muhâkeme ile tebeyyün ider ki bu da aleyhimizde bir şey söyleyebilmek için denilen silsile-i türrehâtdan birini teşkil idiyor. **[7]** Farz idilmeğe böyle bir dosya mevcûd olsun. Galib Bey bu dosyayı ne sıfat ve salâhiyetle eline geçiriyor? Yıldız'da bulunan bu ve emsâli evrâkın Divân-ı Harb nezdinde mahfûz olması ve o vâsita ile mu'âmele görmesi icâb iderdi. Sebebini mi soruyorsunuz? Dinleyin; Şûrâ-yı Ümmet'in sahibi câhilî gazetesinde bizim jurnallerimiz bulunduğunu yazmak ve hiç olmazsa bu sûretle teşeffî-i sadr itmek istemiş. "Divân-ı Harb'e gittim. Jurnal çuvallarını karıştırdım." Demek muvaffak olamayacağımı takdir itmiş. Dosyayı Galib Bey'in koltuğunda görmesi lazım gelmiş ve görmüş. Bundan daha kuvvetli delil olur mu? Meclis-i Meb'ûsân'ın yevm-i güşâdında nutk u iftitâh-i hümâyûnun istimâ' gibi merâsimi fevkalâde ile Galib Bey ve hafîye jurnalleri dosyası hem de yalnız Şerif Paşa'nın dosyası arasında ne kadar tabî'i bir münâsebet var değil mi? Bir de o aralık Galib Bey ma'hûd dosyayı bir nâzıra veriyormuş. Acaba hangi nâzır. Araya bir de nâzır karıştırmaktan maksad-ı mes'eleye biraz renk vermek için mü?

150

Cem'iyet'in meslek nâsavâbına tahammül edemeyerek ve biddef'ât vukû' bulan ihtârât-ı hayr-hâhânenin nimre bahş olmadığını görerek, Cem'iyet'den çıktığım zamandan beri dokuz ay geçdiği ve jurnaller Yıldız'dan Nisan'da alındığı halde niçin şimdiye kadar bizim dosyamızdan bahsolunmadı? Halbuki Yıldız basılır basılmaz bir çok zevâtın jurnalleri neşredilmiş idi. Bizimkilerin de o meyânda neşri lazım gelmez miydi? Haydi o zaman neşredilmemiş. El'ân niçin neşredilmiyor? Tecâvüzün bu derece ahmakçasına âlem güler.

Cem'iyete kendimizi bin minnet, bin recâ ile kabul itdirmişik.

Halbuki Ahmed Rıza Bey'in "veli-i nimetimiz" ta'birinden başlayarak Bahaeddin Şakir Bey'in ta'dâd ide ide bitiremediği o saf ve meziyyât hamiyetmendânemize dair olan mektûblar elimizde bulunurken böyle recâ' ile Cem'iyet'e dahil olduğum yolunda muhâlif hakikat -ı ifâdâne nasıl olurda zerre kadar hicâbı olan bir kimse kâ'il olur. Bu gibi safsatalara bir cevap belîğ olmak için nezdimizde mahfûz bir çok mektublardan şimdilik birinin fotoğrafiyesini neşrediyoruz.

[8]

Tarih: 9 Teşrin-i sâni 1907

Tahrîrât Numarası: 415

*Vatanperverânelerimize**Muhterem, Vatanperver, Efendim, Hazretleri*

Osmanlı Terakkî ve İttihâd Cem'iyeti umûr-ı dâhiliye muhâbere şu'besine me'mûr Doktor Bahaddin Şakir imzasıyla alınan bir mektubdan müstahreaddir.

Cesûrlar cesâretini, zenginler zekât servetini, akıllular mahmûl-ı efkârını; me'mûrlar cebîn iktidâr ve me'mûriyetini istikbâl-ı milleti bâzıca-ı zulm ü hükümet olmakdan kurtarmağa hasr vakf itmiş olalar. Milletin sabâhü'l-hayr necâtı gelmiş demekdir. Binâenaleyh hamiyet ve vatanperverliğinize â'id olan ümidimiz Cem'iyetimizi doğrudan doğruya zât-ı âlilerine mürâca'ata sevk idiyor. Ba husûs mâzi-i namuskârâneniz Cem'iyetimizce müsellemdir. Neşriyatımızı bi'l-vâsıta celb iderek okumakta olmanız dahi vicdânunuzun taht-ı te'sîrinde yaşadığınızı, sevgili vatanınızın i'ade-i sa'âdet ve ümmetini arzu eylediğinizi isbât ider.

Yani vatan-ı mu'azzezimize sâdık ve hâdim olanların devâm-ı sa'âdeti tahsisdir efendim hazretleri.

Osmanlı Terakki ve İttihâd Cem'iyeti umûr-ı dâhiliye ve muhâbere şu'besine me'mûr: Doktor Bahaeddin Şakir

[9] Bu mektûbun mutâla'asından anlaşılıyor ki:

Cem'iyete intisâbımız için fi'l-hakika bir recâ vukû'ubulmuş fakat kimden kime? İşte Şûrâ-yı Ümmet'in sahtekarlıkla tahrîf itdiği nokta.

Bu mektûbun neşrine mecbûr idildiğimizden dolayı hem te'essûf eyler hem de müsebbblerine takdim-i teşekkürât ideriz. Teessûf eyleriz. Zîrâ:

Mahiyetlerini, ahvâl-i rûhîye ve ma'neviyelerini musavver olan mektublardan birinin enzâr-ı ammeye vaz'ından nâşi bir hiss-i hicâb içindeyiz. Maksud-ı hakirânemiz hiçbir vakitte "enâniyet", kimseye minnet vaz' itmek değildir. Vaktiyle hamiyet ve vatanperverlik vâdisinde mesbûk olan hidemât-ı mahsûsamızın şimdi işa'ası hâşâ bir tefâhhür hissinden ileri

gelmiyor. Vatan ma'rûzamıza hizmet emeliyle bu eşhâs hakkında sıbk iden mu'âvenetlerimizden bahs itmeği mugâyir-i nezâket add ederiz. Evvelce arz ettiğimiz esbâbdan dolayı kâri'elerimizin bizi mağdûr görecekları ümidiyle müteselliyiz.

Te'essüfle beraber teşekkür de ideriz didik. Evet teşekkür eyleriz Zirâ: kendi tecâvüzlerine karşı isti'mâlî icâb iden mudâfa'a silahını da kenduları virmiş bulunuyorlar ki bu silah-ı mukâbele bilâda ki mektubdur.

Şerif Paşa büyük bir sefâret istemiş, lâıyk görülmediğinden böyle bir sefâret virilmemiş, ondan dolayı Cem'iyetden istifâ itmiş! Esbâ-ı isti'fâmı mübin virdiğim ve bi'l-âhire görülen lüzûm üzerine gazetelerle neşr ittiğim varaka meydanda duruyor, o varakanın münderecâtı hakkında ne sûret-i husûsiyede, ne de sûret-i aleniyyede kelime-i vahde mudâfa'aya muktedir olamıyan zavallılar, zeka ve haya düşkünleri böyle sekiz ay sonra Cem'iyetden falan bahane ile çıktıkları dimekten ve bu kadar fahiş yalanlar söylemekden utanmıyorlar. **[10]** Tekrar ederiz ki efkâr-ı umûmiye aldatılamaz. Efkar-ı umûmiye dünkü şeyleri bugün unutmaz. Niçün isti'fâ ittiğimizi erbâbı biliyor. Onun için böyle sersemce şeylere gülerler. İş gülmekle bitmiyor. Kendi kadir ve kıymetlerini külliyen efkâr-ı umûmiye önünde mahvediyorlar. Çünkü her adımları her kelimeleri kendilerini ithâm itmektedir. Fiilen sabit olan iktidarsızlıklarını iğmâz-ı ayn itdiren hulûs niyetden de eser olmadığını halk anladı. Hele şu dört beş aylık icraât-ı mecnûnâne şenâat ve cinayetleri hakkındaki hükümleri takviye ve ta'mim itdi. Menfaatlerine en muvâfık olan hareket-i sükût olduğunu da bilmiyorlar. Hem Cem'iyete girmek bir şeref midir ki ayrılmak bir kabahat olsun? Hamiyet ve namusla hiçbir münasebeti olmayan nice haşeratdan mürekkeb Cem'iyeti hâlâ nazar-ı nasda mukaddes mi tanıtmak istiyorsunuz?

Meşrutiyet gazetesine cevap vermek için ihtiyâr ittiğiniz bu külfetlere cidden acırız ve yine ıslah-ı nefsiniz için dualar ideriz. On nefere kumanda itmemiş Şerif Paşa nasıl olurda Süvari Müfettişliği'ni ister diniliyor. Pekala fakat ta'yin buyurulan müfettişleriniz acaba kaç nefere kumanda itmiştir ve nerede bulunmuştur. Alelhusûs Süvari Müfettişi hangi mektebde tahsil itmiştir? İzah buyurulur ise minnetdârınız oluruz. Askerlikten katıyken istifâ ittiğimiz halde tasfiye-i rütbe-i askeriyeye komisyonundan şehadetnamemiz talep edilir. Askerlikle bir güne münasebetimiz kalmadığından bahisle virdiğimiz cevap üzerine askerî şehadetnamemiz olmadığı zannıyla Fransa hükümetinden isti'lâm keyfiyet edilir. Maatteessüf (kenduları için) aldıkları cevap şudur: "Şerif Paşa Saint Cyr Mektebi'nde tahsil itdi. Muktedir bir zabıtdır. Eğer Fransa ordusunda hizmet arzu ide idi kabûl ve istihdâm edilirdi." **[11]** Hoşlarına gitmiyen şu cevap acaba şimdiki müfettişlerde Şerif Paşa'dan ziyade bir ehliyet bulunduğuna mı delâlet ider? Bu izâhâtdan sırf nazar idelim de bir kimsenin bir me'mûriyet talebinde bulunmasını tedkik idelim. Ehil na ehil herkes bir me'mûriyet istihsâli sevdasında bulunabilir. Bu neden vesile-i itâb ve tecâvüz olsun? Cem'iyet bayrağı altına ilticâ idenlerin yüzde yüzünün maksadı ne olduğunu tensikât-ı ahire alenen isbât itdi. Biz ise hâşâ hiçbir vakit de öyle bir fikir ve maksad takib itmedik. Çok şükür takib itmeğe ihtiyacımız da yok. Yukarıda beyan olunan istifâname ile mektub buna delildir. Böyle bir maksad takib itsek pek kolaylıkla muvaffak olurduk. Hem de menâfi-i milliyenin müdâfaası uğrunda bu kadar müşkilât ve külfetlere ma'rûz kalmazdık. 28 sene hizmetden sonra sefir-i kebîrlik istemiş olsak bile bulunduğumuz sınıfın gayrı bir şey istemiş olmuyorduk. Hem umûm için câiz olan bu emine neden bize gelince vesile-i taarruz ve tecâvüz oluyor. Beş yüz gurusu maaşlı posta katıbliğinden Dâhiliye Nezâreti'ne uçmağı, mekteb hocalığından Maliye Nezâreti'ne atlamağı kursak ve bu emellerin husûli için her dürlü vesâiti isti'mâl eylemiş olsak o vakit medhûl olmalı idik. Böyle yapanlar bile erbâb-ı hamiyetin pişdârı olarak vücud-i istibdâd âlûdları mahz-i meşrutiyet addolunduğu halde farazâ bir me'mûriyet istemiş olmak bizim için töhmet

addolunuyor. Bir takım çatlak kalemlere mahiyet tabîleri ile mütenâsib yazılar yazdırmağa, bir takım lisanlara terbiye-i fitriye müktesibelerine cespân sözler söylemeğe vesile oluyor.

[12] Şerif Paşa ehliyetsizdir. Kifâyetsizdir. Dır... Dır... Dır. Pekala pekala bu kadar ehliyetsiz, bu derece kifâyetsiz bir boş herif nasıl olurda Bulgaristan Krallığı'nın husûlüne, 31 Mart Hadisesi'nin tertib ve icrâsına, Girit'in bilmem nesine hizmet ve dalâlet idabiliyor? Bunda zerre kadar selâmet fikri ve mantık yoktur. Bu derece boş kafalı heriflerin tenvir-i efkâr-ı ammeye hizmet perdesine bürünerek milletin ikbâl ve istikbâliyle oynamaktan zevk almaları ağlanacak hallerdendir. Bulgaristan Krallığı'nı çıkaranlar kendileridir. Bulgaristan'dan aldıkları paralar meydandadır. Makedonya Rum unsûrunun aleyhine Bulgarların teşebbüsâtını teshîl idenler, Makedonya'daki çeteleri ta'kîb için icrâ kılınan hareket-ı askeriyeden icab idenlere ma'lûmât virenler kendileridir. Memleketde Rumları ve onlara tebean Ermenileri dilgîr idenler kendileridir.

31 Mart Hadisesi'nin mürettepleri kimlerdir? Kendileridir. Kendilerinden başkaları olduğu sâbit olduysa niçün şimdiye kadar i'lân itmediler? Bu kadar mazlûm kanı dökdüler. Vakanın mürettebi kim idiyse niçün gösterilemedi? Namus-ı millet olan orduyu da hûn mazlûm ile tarih nazarında lekedâr itdiler.

31 Mart fâciası gayet cahilane son derece tarafgirâne ve garazkârâne icrââtın tevlid itdiği adem-i hoşnudi-i milliyenin umûmî nefretin nümâyîş-i fi'liyyesi idi. İnkârı gayr-i kâbil hakaikdendir ki vak'anın müsebbibleri o adem-i hoşnudiye, o münâfereti saçanlar idâme idenlerden başka kimseler değildir. Açık ve sarîh bir ta'bîr-i istimâli lazım ise dostlarımızdan birinin ta'bîr-i zarfânesi vecihile ihtilâf ve tedennî Cem'iyeti'dir.

[13] Şerif Paşa Paris'teki irticâ-i uyûnun reisidir diyorlar. İrticâ uyûnundan maksad meşrutiyetden ayrılıp istibdâda ric'at olacak, o halde hâlis-i irticâ-ı uyûn kendileridir. İlk günden beri kavânin ve nizâmât-ı memleket hatta Kanûn-ı Esâsî ahkâm-ı münîfesine tecâvüz idende kendileridir. Gasıb ül emvâl, katl-i nüfus hep kendü fâilleri cümlesindedir. Bunlara yalnız irticâ-i uyûn demek kafi değildir. "Anarşist" hain vasfında bihakkin layıkdırlar. Kendüleri de iyice bilirler ki ne memalik-i Osmani'de ne de Paris'te irticâ-i uyûn yoktur. Biz ne istiyoruz. Kanûn-ı Esâsî'nin tamâmî tatbikini. Onlar ne istiyorlar. Kanûn-ı Esâsî'nin ta'tîl-i ahkâmını takyîd merrâtını. Maksadlarını ve vusûl için memleketin başına gayet muzır olan bir de askerî diktatörlüğü çıkardılar. Devr-i istibdâd da iyi kötü bir ordu kalmıştı. Külâhcılar Alayı bunu da ifsâd itdiler. Tefrikaya düşürdüler. Memleket de fikr-i irticâ' yoktur. Çünkü me'mûr, esnaf, asker, köylü, kasabalı, şehirli, efendi, ağa, fakir, zengin, Müslim, gayr-i Müslim herkes istibdâdın birer vesile ile zarar dide olduklarından dört gözle o devrin kalkmasını beklerdi. İşte bunun içüdü ki Firzovik'de ictimâ' iden Arnavud erbâb-ı Cem'iyetinin talebi üzerine Abdülhamid meşrutiyeti virdiği zaman Osmanlı ülkesinin her tarafında meşrutiyet idare-i kemâl havahişle hüsn-i telâkkiye mazhar oldu. İşte bu mazhariyet üzerine Külâhcılar Alayı, Selanik'den evvela İzmir'e ve Dersaadet'e sonra sair yerlere yayılarak ahalinin safvet-i ahlâkiyesinden tecrübesizliğinden istifâdeye kalkışdılar.

Hulâsa Osmanlılarda irticâ' yoktur. Lakin bu Külâhcılar Alayı itdikleri haksızlıkları, dökdükleri kanları muhik göstermek, âlem-i medeniyet önünde berâet etmek için olanca kuvvetleri ile irticâi tevlide sa'y ediyorlar. **[14]** Bundan dolayı dergah-ı vatandaşlarımızın nazar-ı intibâhlarını celbini ve Avrupa efkârı umûmîyesinin tenvîrini icâb ve vazîfe-i hamiyet biliyoruz.

Girit'i Avrupa'ya bilhassa Fransa başvekili Jorj Clemenceau'ye (Klemanso) ihsân iden kimdi? Millet Meclisi reisi uzun vatanperver Ahmed Rıza Bey değil mi? İsbât isterlerse Londra da Paris de Dersaadet de Hâriciye Nezâretlerindeki muhâbere evrâkını okusunlar. Buna dair evvel vakit Dersaadet'in dalkavuk olmayan gazetelerindeki serzenişleri görsünler de ibret alsunlar.

Ahmed Rıza Bey'in Girit hakkındaki fikir ve nazarı pek eskidir. Bundan oniki sene evvel İttihâd ve Terakki Cem'iyeti Paris'te icrâ-yı müzâkere itdiği sırada Cem'iyet namına neşrolunan Fransızca Meşveret gazetesinde, Girit'in Yunan usâtına verilmesi lüzumunu ve Osmanlı askerinin irtikâb itdiği zulüm ve vahşet hakkında birine yazdırub imzasıyla neşrettiği bendi Ahmed Rıza Bey Efendi hazretlerinin hamiyetle, Osmanlılık hissine muhâlif olan şu hareketinden nâşi İttihâd ve Terakki Cem'iyeti'nden ve Osmanlılıktan tardını karar verib üçyüz imzalı bir mazbata yapmışlar ve içlerinden çıkarmışlardı.

O zat-ı mübârek de Dr. Nazım Bey ile yaşamağa başlamış. O, Dr. Nazım ki Paris sokaklarında mukarrerem dayak yemiş Cafe Sufle'de Yenişehirli Şefik Bey'le mücâdele iderek kafası kırılmış, gözü şişmiş, ceketi pantolonu yırtılmış olduğu halde polis komiserliklerinde istintâk edilmiş. Âdâb-ı ümumîye ?? hareketından dolayı hakkında tanzim olunan raporlar Paris'in muhâkeme-i adliyesinde mahfûz bulunmuşdur. Böyle bir zatın riyâset itdiği Meclis-i Mebûsân'da şâyân-ı tebrikdir. Allah bu mazlûm millete merhamet itsin.

[15] Vaktiyle Paris'te hükümet-i hamidiye casuslarının birincilerinden olub elyevm muhtâriyet-i arab fikr-i hainânesiyle müteharrik e'âdi vatandan ma'dûd-ı Matran Paşa'nın daire-i mahremiyetinde, meclis cünbüşünde gündüzlü medîd ve mülevves bir hayât-ı sefihâne imrâr iden ahlaksız Nazım Bey'in sözüyle hareket iden ve silahlarını böyle bir denînin telkînâtıyla vatandaşlarının kalbgâhına saplayan üçüncü ordu erkânının hamiyeti müsellemelerine binâ'ya bizi tezkib itmelerine veya her derde deva olan Dr. Nazım'dan kanâât bahş-ı vicdân olacak îzâhât alarak makâm-ı müdâfaada gözümüne sokmalarına intizâr ideriz.

Zaman bir kuvvet-i galibedir. Onun önünde herkes boyun eğer. Zaman her işi, her sırrı meydana çıkarır. Çakıcı'dan korkan bir hükümetin kuvve-i muhayyire-i hafiyesinin vâsita-i neşr-i efkârı olan Şûrâ-yı Ümmet gibi bir gazetede Şerif Paşa ile Çakıcı'nın mukayesesî de ma'nîdârdır. Çakıcı tam ma'nâsıyla Cem'iyet-i muhtereme efrâdından olabiliyor. O dağlarda, kırlarda birikirler, şehirlerde, kasabalarda gasp ve garet ile hukûk-ı ibâde tecâvüz ile iktisâb servet ve şöhret itmektedirler.

Hûlâsa: mahiyeti çokdan beri anlaşılan Şûrâ-yı Ümmet'in isnâdât ve îka'sı kabahatlerini setr ve ihfâ itmek isteyen arsız çocukların yayğarasına benziyor. Müsaadeleriyle Şûrâ-yı Ümmet sahibi Dr. Bahaeddin Şakir Bey'den sorarız ki matbaa, muharrir, müretteb masânîfi binlerce liraya baliğ olan bu gazetenin sermayesini nereden bulmuşlar ve ne suretle tedârik etmişlerdir.

[16] Akıl ve iz'ândan zerre kadar nasibi olan hiçbir kimseye hafî değildir ki bütün bu paralar dürlü dürlü bahanelerle utanmadan acımadan soydukları fakir milletin kesesinden çıkdı. Müdâfi'-i hukûk-ı vatan unvanıyla neşredilen bu gazetesinin sûret-i te'sisindeki bu namussuzluk vatanperver kisvesi altında icra-yı şekavet idildiği en kuvve-i delildir. Bahaeddin Bey "gazetenin sermayesini kendi servetimle temin itdim" küstahlığında bulunamaz zannederiz. Şayed böyle gülünç bir iddia da bulunursa o halde Paris'te geçirdiği bir iki senelik mülevves hayatında neden dolayı adi bir fahişenin kesesine arz-ı iftikar ittiğini sorarız.

Zavallı milletden dolandırdıkları paraların bir kısmıyla da İsveç gazetelerinde aleyhimizde makaleler yazdırıyorlar. Tensikâtdan dolayı rütbemizin miralaylığa bazen onu da çok görerek yüzbaşılığa tenzîl idildiğinden muğber olarak hükümet-i hâzıra aleyhinde neşriyâtda bulunduğumuzu dermiyân idiyorlar. Evvel ve ahir söylediğimiz gibi yine tekrar ideriz ki biz rütbeden me'mûriyetden çokdan vazgeçtik. Hayatımızı mevcut servetimizi bu

meş'ûm eşkıya çetesinin kanlı elleriyle boğulan, öldürülen vatan-ı muazzezimizin müdâfaa-i hukuk ve i'lâ-yı kadir ve haşyetine vakf itdik. Çaldıkları bu paraları ecnebi gazetelerinde aleyhimizde yazı yazdırmağa sarf edeceklerine bin dürlü ihtiyaçlar fecî' sefâletler içinde çırpınan memleketin hayrına tahsis itseler daha iyi bir maksada hidmet itmiş olurlar. Cenâb-ı hak vatan muazzezimizin selâmet ve saâdetine çalışanları tevkifât-ı samedâniyyesine mazhar itsin.

Başka fikir ve niyetde olanlar hakkında da evvela hidâyet ve nedâmet, sonra da kahr ve lanet temenni ideriz.

II. EK:

